

AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

"Vi" mot "dom"
i fyra nyhetstidningars diskurser
kring Breivik och Akilov

Pernilla Rosenlind

2018

Uppsats, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Psykologi
PSG800

Handledare: Niklas Halin
Examinator: Mårten Eriksson

Sammanfattning

Det övergripande syftet med studien var att studera hur terroristen, representerad av Anders Behring Breivik och Rakhmat Akilov, konstruerades i fyra svenska dagstidningar efter två händelser benämnda terrordåd: attentaten i Oslo och på Utøya 22 juli 2011, och lastbilsattacken i Stockholm 7 april 2017. Detta utifrån ett socialpsykologiskt och diskursanalytiskt perspektiv med den sociala identitetsteorin som ramverk och ingrupper och utgrupper i fokus. Resultatet visar att det förekom olika diskurser för de två gärningsmännen, där Breivik framställdes som en individ som är en målmedveten, kallblodig ensamvarg, medan Akilov definierades utifrån sina presumtiva grupptillhörigheter som en passiv och kollektiv främling som agerat på terrororganisationen IS initiativ. Breivik kan utifrån resultatet placeras i en ingrupp och Akilov i en utgrupp, vilket indikerar ett samhällsklimat där ”vi” ställs mot ”dom”, något som i sin tur kan påverka individens identitet och värderingar.

Nyckelord

Terrorism, Breivik, Akilov, massmedier, diskursanalys, social identitetsteori.

Abstract

The purpose of this paper was to study how the terrorist, represented by Anders Behring Breivik and Rakhmat Akilov, was constructed in four Swedish newspapers after two terrorist attacks in Norway July 22, 2011, and in Sweden, April 7, 2017. The study takes on a social psychological and discourse analytic perspective, where the social identity theory with its ingroups and outgroups is central. The result shows that there were different discourses for the two offenders, where Breivik was portrayed as an individual who is a purposeful cold-blooded loner, while Akilov was defined on the basis of his presumptive group affiliations as a passive and collective alien. Based on the results, Breivik can be placed in an ingroup and Akilov in an outgroup, which indicates a social climate where "we" are set against "them", something that in turn can influence the individuals identity and values.

Keywords

Terrorism, Breivik, Akilov, massmedia, discourse analysis, social identity theory.

Innehållsförteckning

Introduktion	1
Inledning	1
Teori	2
Tidigare forskning	6
Syfte och frågeställningar	10
Metod	11
Diskursanalytiskt perspektiv	11
Van Dijks kritiska diskursanalys	12
Analysmetod	12
Förförståelse	14
Material	15
Resultat	17
Analys på makro- och mikronivå	17
Anders Behring Breivik	17
Rakhmat Akilov	23
Förekommer olika diskurser för de två gärningsmännen?	28
Diskussion	31
Hur konstrueras terroristen: Vilka diskurser kan identifieras?	31
Hur konstrueras det ”vi” som omger terroristen?	31
Förekommer olika diskurser för de två gärningsmännen?	31
Problematisering	32
Metodkritik	38
Validitet, reliabilitet och etik	39
Studiens styrkor och svagheter	39
Förslag till fortsatt forskning	40
Referenser	
Bilaga 1 Texter som studerats på mikronivå: Breivik	
Bilaga 2 Texter som studerats på mikronivå: Akilov	

Introduktion

Inledning

Den 7 april 2017 dog fem personer på Drottninggatan i Stockholm och ett flertal skadades svårt efter att en lastbil i hög fart färdats på det som i vanliga fall är en välbesökt gågata. Tämmligen omgående benämndes händelsen terrordåd i massmedierna – exempelvis syntes i Aftonbladets nätupplaga samma dag rubriken: ”Här inträffade terrorattacken i Stockholm” – och storstadspressens resurser koncentrerades på vad som hänt på Drottninggatan och varför. Hur skildrades gärningsmannen i medierna, och hur kan dessa skildringar inverka på individen? Detta vill jag titta närmare på utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv, där tyngdpunkten ligger på hur individen formar sin identitet och sina värderingar i samspel med andra (Allport, 1945). Den sociala identitetsteorin utgör det teoretiska ramverket för studien, en central socialpsykologisk teori om individens tendens att dela in andra individer i så kallade in- och utgrupper för att göra omgivningen lättare att hantera (Tajfel, 1981). Detta genom att definiera vilka som ingår i den egna gruppen (ingruppen) och vilka som inte gör det (Hogg et al., 2011). Vid krissituationer som terrordåd ställs identitet och värderingar på sin spets, samtidigt som det blir viktigt att snabbt skaffa sig överblick för att man ska kunna agera på ett sätt som gör situationen hanterlig (Hogg et al., 2011), och forskning visar att vi i sådana situationer har en tendens att värdera vår egen grupp högre än i vanliga fall, så gränsen mellan in- och utgrupp skärps (Nilsson, 1996).

I fokus för studien står två gärningsmän som fått etiketten terrorister: Anders Behring Breivik och Rakhmat Akilov. Breivik utförde ensam attentaten i Oslo och på Utøya den 22 juli 2011, då 77 personer dog. Han sitter i dag fängslad, dömd till 21 års fängelse och förvaring för massmord och terrorbrott. Akilov greps på kvällen den 7 april 2017, misstänkt för inblandning i lastbilsattacken på Drottninggatan i Stockholm, och kom senare att anhållas och häktas för terrorbrott. Han erkände vid förhör. Rättegången påbörjades i februari 2018.

Att studera hur massmedier skildrar en händelse som ett terrordåd känns angeläget eftersom tidningar, tv och radio vid krissituationer fyller en viktig funktion som gemensam plattform för medborgarna och som ett slags facit för vad som hänt och hur man bör hantera det (Nord & Strömbäck, 2002). Formen och funktionen hos de meddelanden som förs vidare genom massmedierna gör dem till ett särskild slags institution, och masskommunikationen kan ses som en ritual som ger möjlighet för läsarna, tittarna och lyssnarna att delta i en gemensam upplevelse och en utvidgad gemenskap (Drotner et al., 1996). Ur ett socialpsykologiskt perspektiv ger denna gemenskap en trygg ram som även definierar vilka som inte ingår i gemenskapen, det vill säga ingruppen får sina konturer genom att skilja sig från utgruppen (Tajfel, 1981). Det

å ligger medierna ett tungt ansvar att nyansera sin rapportering, eftersom nyhetsmediernas sätt att berätta om exempelvis ett terrorattentat påverkar vårt sätt att uppleva samhället, och såväl nyheter som opinionsmaterial får betydelse för hur vi agerar individer emellan (Battistelli, Palareti & Passini, 2009). Hur medierna skildrar en händelse påverkar hur vi tolkar situationen och det inverkar i sin tur på vår identitet och vårt beteende (van Dijk, 1988).

Teori

Allport (1945) intresserade sig för hur individen påverkas av andra individers närvaro, en närvaro som kan vara både faktisk och inbillad. Hans socialpsykologiska fokus var att se människan som en deltagare bland andra deltagare – den sociala människan blir till och utvecklas tillsammans med andra människor. Massmedier är i detta sammanhang högst relevanta att studera ur ett socialpsykologiskt perspektiv då de kan ses som en gemensam plattform för individerna och ett slags social gemenskap, där man i enlighet med Allports definitioner deltar och utvecklas som individ tillsammans med andra individer, i mediegemenskapen i form av läsare, tittare, lyssnare. Till exempel visar en undersökning att journalister inom området politikanser att mediernas makt ligger i att de är verklighetsskapande kunskapskanaler, på så sätt att det som allmänheten får ta del av i medierna ofta formar individens kunskap och vetande i större utsträckning än individens dagliga erfarenheter (Strömbäck, 2008). Det socialpsykologiska perspektivet placerar individen i samspel med andra individer i centrum, och uppsatsen avser behandla vad massmediernas skildring av två olika gärningsmän, benämnda terrorister, kan innebära för detta samspel.

Henri Tajfel har haft stort inflytande över det socialpsykologiska fältet i Europa (Hogg et al., 2011). Han ringar in det socialpsykologiska området genom att konstatera att ämnet kan och måste inkludera ett direkt fokus på förhållandet mellan individens psykologiska funktioner och de sociala processer och händelser som formar och formas av dessa funktioner (Tajfel, 1981). Samtidigt som människan är ett socialt djur finns inom individen en stark vilja att bli betraktad och behandlad just som en individ och inte endast reduceras till en grupp av ”färgade”, ”pensionärer” eller liknande (Tajfel, 1981). Här kan man få en glimt av socialpsykologins spännvidd: I centrum finns individer med en önskan att delta och höra till, som interagerar med andra individer och tillsammans skapar sammanhang, samtidigt som de har ett starkt behov av att ses som individuella varelser med unika identiteter.

Den sociala identitetsteorin. Tajfel studerade tillsammans med Turner hur vår sociala identitet uppstår och grundade den sociala identitetsteorin. I teorins fokus står individens förmåga att skapa sig en identitet utifrån sin grupptillhörighet, samt hur denna sociala identitet utövar inflytande på gruppens och individens beteende (Hogg et al., 2011). Social identitet

definieras enligt teorin som den del av en individs självbild som kommer ur individens vetskap om att man tillhör en viss social grupp, tillsammans med de värderingar och den känslomässiga betydelse som individen knyter till gruppen (Tajfel, 1981). När medlemmar ur en grupp samspelar med en annan grupp med utgångspunkt i deras gruppstillhörighet kan man tala om grupp beteende (Sherif, 1966).

Enligt Tajfel (1981) kan definitionen av det socialpsykologiska centrala begreppet grupp bestå av en till tre komponenter – en kognitiv: vetskapen om att man tillhör en grupp; en värderande: föreställningen om gruppen och/eller att man tillhör den *kan* värderas positivt eller negativt; en känslomässig: den kognitiva och värderande aspekten av gruppen och ens tillhörighet i gruppen *kan* föra med sig att man känner till exempel hat, gillande eller ogillande gentemot den egna gruppen och gentemot andra grupper som har med den egna gruppen att göra (Tajfel, 1981). Den egna gruppens egenskaper, såsom status, hudfärg, ekonomisk situation och möjlighet att nå sina mål, betyder mest i relation till upplevelsen av åtskillnad från andra grupper – en grupp blir en grupp i förhållande till andra grupper.

Hur starkt vårt behov av gruppstillhörighet och vårt identifikationsbehov är visade Tajfel genom flera studier vars resultat fick benämningen *minimal group paradigm* (det minimala grupparadigmet). Tajfel med kolleger utförde en serie experiment för att undersöka vilken inverkan social kategorisering har på beteendet. Det visade sig att så lite som en slumpmässig indelning i grupper som benämndes X respektive Y räckte för att individerna skulle börja favorisera sin "egen" grupp och diskriminera den andra (Hogg et al., 2011). Turner (1984) menade att gruppen, utifrån individens behov av identifikation, representerar en genuin psykologisk process som får speciella konsekvenser för beteendet. Gruppen utgör enligt honom ett sociokognitivt system i vår självuppfattning, men grupp beteende ska inte ses som en enkelriktad väg från vår psykologiska identitet till vår sociala: "Identifications are cognitive structures but they are also social products" (Turner, 1984, s. 536). Gruppen är såväl en social realitet som en psykologisk process, och dessa båda komponenter växelverkar; att analysera social perception och socialt beteende endast utifrån ett kognitivt perspektiv blir endimensionellt (Turner, 1984).

Ett centralt begrepp i den sociala identitetsteorin är kategorisering, vilket innebär att individen delar in grupper och människor i hanterbara kategorier, något som anses grundläggande för individens identifikationsprocess (Tajfel, 1981). Social kategorisering kan betraktas som ett system som individen använder sig av för att orientera sig, skapa och definiera sin plats i samhället. Särskilt under tider av social och ekonomisk turbulens kan denna tendens ta sig extrema uttryck, vilket Tajfel påpekar: "[...] if Jews did not exist, Hitler would have had

to invent them as a social entity – and in many ways, he did just that” (Tajfel, 1981, s. 249f). Centralt är också individens sätt att resonera om sig själv i förhållande till andra och därmed bilda en social identitet.

Every society contains a repertoire of identities that is part of the 'objective knowledge' of its members. [...] Society not only defines but creates psychological reality. The individual realizes himself in society – that is, he recognizes his identity in socially defined terms and these definitions become reality as he lives in society. (Berger, 1966, s. 106f)

Tajfel kom i sina studier fram till att individen skapar sin identitet utifrån medlemskap i olika sociala grupper, och utifrån föreställningen om ”vi” och ”dom” (Tajfel, 1981).

Individen har enligt social identitetsteori ett grundläggande behov av en positiv social identitet, vilket leder till att hen strävar efter att hitta sätt varpå den egna gruppen skiljer sig från andra grupper på ett positivt sätt (Brown et al., 1979). Vi har en tendens att tillskriva den egna gruppen, benämnd ”ingruppen”, positiva egenskaper i syfte att det ska få oss själva som medlemmar i gruppen att framstå i god dager, och vi har även en tendens att diskriminera medlemmar ur andra grupper, benämnda ”utgrupper”, och få dem att framstå i dålig dager (Brown et al., 1979). Den sociala identiteten utgörs av de egenskaper individen har gemensamt med andra medlemmar i samma grupp – ett ”vi” skils från ett ”dom” (Brown et al., 1979). Ingruppen favoriseras när det kommer till såväl beteende och attityder som preferenser (Nilsson, 1996).

Tajfel (1981) pekar på fler skillnader när det kommer till hur individen ser på medlemmar ur sin ingrupp, jämfört med medlemmar ur utgrupper. Medlemmar av en missgynnad minoritet definieras i större utsträckning enligt sitt gruppmedlemskap än vad som är fallet för medlemmar av en mer privilegierad majoritet – de ses som individer och ser också sig själva som individer, med individuella egenskaper och särdrag (Tajfel, 1984). Särskiljandet mellan in- och utgrupp (social jämförelse) handlar inte så mycket om hat gentemot utgruppen som om positiva känslor, exempelvis sympati, beundran och tillit, till ingruppen – varje individ blir unik och positivt bidragande till gruppen – medan utgruppen ses mer som en homogen massa, tillskriven negativa egenskaper i ”klump” (Cortes et al., 2003).

Forskning visar att individer som uppmanas beskriva medlemmar ur sin egen grupp (ingruppen) tillskriver dem genuint mänskliga egenskaper, som förmågan att känna känslor som kärlek, hopp och förakt, medan utgruppen anses mindre mänsklig – ett fenomen som kallas *infra-humanization* (”avhumanisering”) och som anses ske omedvetet (Cortes et al., 2003). Denna tendens kan ibland ta sig mer extrema uttryck. Cortes et al. (2003) citerar ur den brysselbaserade

tidningen *Le Soir* den 18 september 2001, att "the mad people" som hade planerat terrorattackerna i USA inte borde få någon rättegång, eftersom "they no longer have the right to be judged like 'Human Beings'" (s. 713). Terroristerna avhumaniseras och detta rättfärdigar att man behandlar dem icke-humant. De platsar inte i ingruppen då de inte ens är mänskliga. Både dominerande och dominerade grupper kan avhumanisera varandra (Cortes et al., 2003). Om vi dessutom upplever att vår personliga identitet är hotad, som vid en krissituation, övervärderar vi ofta vår egen grupp så vår sociala identitet stärks, vilket ytterligare skärper gränsdragningen mellan ingrupp och utgrupp (Nilsson, 1996). Ju mer individen identifierar sig med sin ingrupp, desto starkare är tendensen att avhumanisera medlemmarna i utgruppen (Cortes et al., 2003).

Van Dijks sociokognitiva perspektiv. Kognition kan i korthet sägas handla om kunskap, föreställningar, tankar och uppfattningar som individen har om sig själv och sin omgivning, och begreppet kan också hänföras till mentala processer genom vilka kunskap förvärvas, som perception, minne och tänkande (Hogg et al., 2011). Sociokognition innebär att kunskap om ett objekt representeras i minnet tillsammans med en värdering av objektet. Fokus ligger på sambandet mellan individens sätt att minnas, lära sig och tänka, och på omgivningen som individen befinner sig i och hanterar genom att minnas, lära sig och tänka. Teun van Dijks perspektiv är sociokognitivt. Den socialpsykologiska gren han är intresserad av studerar hur individer förvärvar, delar och normaliserar den kunskap de har om världen (van Dijk, 2013).

Relevant för denna studie är van Dijks teorier om hur individer producerar och förstår olika diskurser. Han betonar tre centrala strukturer: diskursstrukturer, mentala strukturer och sociala strukturer, alla tre nödvändiga för att förstå hur individ, samhälle och diskurs relaterar till varandra (van Dijk, 2013). Vägen mellan diskurs och samhälle går via individens mentala modeller, som byggs upp av erfarenheter och lagras i långtidsminnet.

När det kommer till nyhetsartiklar finns en mottagare som ger texten mening genom att tolka den utifrån sin förförståelse – hen läser in vad texten handlar om på basis av sina kognitiva scheman. Kognition handlar i detta avseende om hur mottagaren tar emot, förstår och memorerar texten, och det gäller för journalisten att aktualisera de kognitiva scheman som krävs för att mottagaren ska förstå texten fullt ut (van Dijk, 1988). Denna process förutsätter "the activation of relevant concepts, knowledge frames, or scripts, as well as of previous models about the same event, person, institution, or country" (van Dijk, 1988, s. 143). Diskurser i nyhetstidningar förutsätter att du som läsare har en relativt stor kunskapsbas att utgå ifrån, och vår kunskap förvärvas både genom direkt erfarenhet, som att vi tar på saker och upplever saker, genom att vi dra slutsatser utifrån befintlig kunskap, samt genom diskurser (van Dijk, 2013). För att kunna

producera och förstå en diskurs krävs att man aktiverar en stor mängd kunskap om världen, kunskap som enligt van Dijk (2013) finns internaliserad i form av mentala modeller, och för att kunna begripa och ha användning för en text konstruerar man en mental modell av den situation som texten handlar om.

Tidigare forskning

Att terrorism utgör ett vittomfattande forskningsfält med många skilda intressen visas inte minst av att det inte finns någon entydig definition av terrorism. I svensk lagstiftning tillämpas den definition som EU:s medlemsländer enats om, men utanför EU styr i stor utsträckning nationella intressen över hur begreppet uppfattas och definieras. Den svenska lagen om straff för terroristbrott från 2003 (Svensk författningssamling 2003:148), baserad på EU:s definition, säger att en gärning kan bedömas som terrorism om avsikten varit att

1. injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en befolkningsgrupp,
2. otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller
3. allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.

Inte heller finns någon enighet inom vare sig forskarsamhälle eller hos allmänhet om gärningsmannen bakom ett terrordåd. Frågor med vitt skilda svar är bland annat vem som blir terrorist, varför, vilka egenskaper terroristen har och hur samhället kan förhindra att terrordåd planeras och utförs. Lozas (2007) genomgång inom området visar att vissa forskare menar att terroristen har en avvikande personlighet med tydligt definierade karaktärsdrag och en bakomliggande problematik inom relationer, medan andra står för en rakt motsatt uppfattning: terrorist kan vem som helst bli, oavsett egenskaper och uppväxt. Han uppger att psykologerna hittills misslyckats med att teckna ett enhetligt porträtt av det terroristiska sinnelaget, och likaså att enas om hur terrorismen bör bekämpas, helt enkelt därför att det finns lika många uppfattningar om terrorismen som det finns potentiella terrorister.

Battistelli et al. (2009) menar att svårigheten att enas kring terrorismen kommer sig av att en och samma person av någon kan ses som en förhärdat terrorist, men av någon annan som en frihetskämpe. De ställer begreppen krig och terror mot varandra och sätter dem i samband med den sociala identitetsteorin: "[...] it was commonplace – both in everyday discourse and in media information – to use the term 'terrorism' to denote outgroups' military action and reactions and the term 'war' to denote ingroups' military action and reactions" (Battistelli et al., 2009, s. 37). Enligt dem ses krig som förståeligt och legitimt, motiverat och rationellt, medan terrorism betraktas som oförståeligt och kriminellt, primitivt och känslobaserat, och dessutom

långt mer hotfullt än krig. Under detta kan en implicit ideologi dölja sig som förstärker motsättningen mellan ingrupp och utgrupp, menar de. Deras forskning visar även att individer med stort förtroende för massmedia visar större tendenser att dela in världen i svart och vitt, ont och gott, det vill säga de har en dikotom uppfattning av sin omgivning som inrymmer stora klyftor mellan ingrupp och utgrupp.

Även Shoshani och Slone (2016) diskuterar de djupare klyftorna mellan ingrupp och utgrupp i tider av terror; när individer i ingruppen upplever sig hotade finns en tendens att betrakta utgruppens medlemmar som mer annorlunda och avvikande. Skillnaderna i ingruppen minimeras medan skillnaderna mellan grupperna (in- och utgrupp) maximeras, och ju starkare man identifierar sig med sin ingrupp (som ibland kan utgöras av en hel nation), desto fler fördomar uppstår om utgruppen. Forskarduon menar att massmedia spelar en central roll när det kommer till attityder och stereotyper i samhällliga krissituationer som vid ett terrordåd. Svartvita rapporter om terroristdåd ger en ond spiral och sämre förutsättningar för individen: stereotyp negativ information om motståndaren (terroristen) leder till en starkare upplevelse av hot, vilket skapar radikaliserings av attityder och åsikter och krymper viljan till förhandling och fred, vilket leder till ytterligare fördomar och avståndstagande mellan olika grupperingar. Bergh, Cotterill, Kteily, Sheehy-Skeffington och Sidanius (2014) forskning pekar åt samma håll, det vill säga tendensen att betrakta terrorister i termer av utgrupper får till följd att man kräver hårdare tag mot terrorismen och strängare straff gentemot terroristen, och likaså att man visar stöd för en mer aggressiv politik som sätter ingrupp före utgrupp.

En studie av Cameron, Maslen och Todd 2013 om hur individens jag konstrueras i samspel med andra individer i tider av terrorism, undersöker variablerna osäkerhet, identitet och sociala relationer. De menar att terror eller hot om terror för med sig instabila levnadsvillkor för individen, något som avbryter identitetsarbetet och sprider osäkerhet, vilket gör att strävan efter ny stabilitet ständigt pågår. Identiteten formas enligt Cameron et al. av en mängd röster och åsikter i samhället, bland annat i massmedierna, och är dialogiskt konstruerad, det vill säga självet formas och stabiliseras i dialog med andra. Perioder av osäkerhet, som när terrorhot är aktuella, genererar ångest hos individen, vilket i sin tur leder till ett sökande efter att återfinna stabilitet och säkerhet. I jakten på stabilitet finns risken att man ser världen mer i ett perspektiv av svart och vitt, då en förenklad bild av den andre stärker den egna identiteten. Detta medför risken att utgruppens medlemmar reduceras till en homogen massa av icke önskvärda främlingar: "Reducing complexity plays a role in dehumanizing the Other in processes that precede violence" (Cameron et al., 2013). I den aktuella studien visades att muslimers identitetsarbete hindrades av de bilder av och berättelser om terrordåd, ofta innehållande

stereotyper, som återgavs i massmedierna. Berättelserna internaliserades och aktiverade misstankar hos individen gentemot muslimer, vilket gjorde att muslimerna upplevde att de tvingades dölja sin identitet – de kände sig reducerade av icke-muslimer och uttryckte även rädsla för hämndaktioner. Flertalet muslimer i Cameron et als. undersökning uppgav att de behövde bygga en ny identitet som bevisade att de var icke-terrorister. Detta gjorde man medelst en av två stabiliserande åtgärder: genom att placera terroristen i en utgrupp som inte hade med ”äkta” islam att göra, eller genom att placera terroristen i en utgrupp av onda muslimer. Forskargruppen förespråkar ökat umgänge mellan olika samhällsgrupper samt något de kallar moraliskt ledarskap (*moral leadership*), vilket innebär att man utmanar negativa och oriktiga skildringar i massmedierna som kan leda till reducering av utgruppens individer och i förlängningen våld gentemot utgruppens medlemmar.

Chernikova, Jasko, Kruglanski, Molinaro och Webber (2018) har i sin forskning inom det socialpsykologiska fältet gjort flera försök att ringa in terroristen. De ställer den klassiska frågan varför en individ utvecklas till att bli terrorist och lägger ganska omgående åt sidan den i vissa forskningsläger populära åsikten att orsakerna står att finna inom individen. Detta då en sådan syn döljer att terrorism har sociala orsaker, menar de, och i stället bör man utgå från att terroristen är en psykologiskt normalfungerande individ. Kruglanski och Webber (2018) vidareutvecklar: ”This approach highlights the social forces that may facilitate a person’s migration from holding moderate, socially normative attitudes to endorsing violent behavior that is deviant from socially accepted standards for action” (s. 131). Denna process kallar Chernikova et al. radikaliserings, vilken enligt dem sker via tre sociala faktorer: psykologiska behov, ideologiska berättelser och sociala nätverk (*psychological needs, ideological narratives* och *social networks*). En individ som radikaliserar har ett behov av att göra skillnad, att betyda något för någon och att bli respekterad, och här kan våld bli ett medel för att tillfredsställa detta behov (Chernikova et al., 2018). De sociala nätverken gör den ideologiska berättelsen tillgänglig för individen, en berättelse där våld beskrivs som ett sätt att nå sitt mål. Forskarna menar att denna tredelade modell kan användas för att motverka radikaliserings; när man hittat nycklarna till radikaliseringsprocessen kan man använda dem som ett medel för att förhindra att individer radikaliserar och begår terrorbrott, ”a pernicious trend that is currently threatening to destroy civilized societies worldwide” (Chernikova et al., 2018, s. 116).

Chernikova et al. (2018) tittade närmare på terroristen. Keinan, Rosen och Sadeh (2003) har i stället utforskat en gren av den andra sidan, det vill säga vad som händer med individer som tar del av massmediernas bild av ett terrordåd. Deras studie visar att en mediepublik som tar del av ett nyhetsreportage om terror kan betraktas som sekundärt drabbade då de identifierar

sig med de primärt drabbade, det vill säga de individer som utsatts för terrordådet. Mediekonsumentens psykiska hälsa påverkas i form av PTSD-liknande symtom (posttraumatiskt stressyndrom), som sömnsvårigheter, ilska och irritation, mardrömmar och återkommande, plågsamma minnen av terrorschildringen. Enligt studien blir de PTSD-liknande symtomen starkare ju mer gemensamt mediekonsumenten har med offren för terrordådet, som nationalitet, ålder och kön. Med tanke på de starka reaktioner ett nyhetsreportage om terrorism kan väcka hos den enskilda individen, med ibland relativt svåra psykiska problem som följd, rekommenderar de tre forskarna att massmedierna bör formulera etiska riktlinjer som särskilt tar hänsyn till mediepublikens mentala hälsa: "To limit these phenomena, which have a potential of harming the public's mental health, the media should formulate a set of ethical codes or clearly defined guidelines to ensure restrained and cautious coverage of terrorist incidents" (Keinan et al., 2003, s. 161).

Gardell (Dahlberg-Grundberg, Gardell & Lööv, 2017) menar att hotet från så kallade ensamvargar som Akilov och Breivik har tilltagit, men att de inte är så "ensamma" som benämningen tycks antyda – de är inga isolerade individer utan har följt ett speciellt tillvägagångssätt och är inspirerade av speciella politiska kontexter, och de använder sig i stor utsträckning av sociala medier, om kommunikationen än tenderar att vara av envägsmodell. Ensamvargarna tillhör i högsta grad ett samhälle och deras agerande både synliggör och förstärker vissa subkulturella mönster, och trots att deras dåd ofta chockar anhängare och grannar ska man inte tolka dem som blixtar från klar himmel. Gärningsmän av detta slag befinner sig oftast i ena änden av två extremer: de har "antingen influerats av radikalnationalistiska och rasistiska idétraditioner eller den våldsorienterade salafism som utvecklats av de sinsemellan stridande grupperingarna al-Qaida och Daesh, den islamiska staten" (Dahlberg-Grundberg et al., 2017, s. 91). Gardell rapporterar om en europeisk undersökning från 2016, *Countering Lone-Actor Terrorism*, som visar att det högerextrema, radikalnationalistiska våldet är långt mer blodigt och kräver fler liv än det religiöst inspirerade, men forskarna konstaterar att mediernas uppmärksamhet framför allt riktas mot islamistisk terror. Hotet från de religiöst inspirerade extremisterna tas på stort allvar medan det högerextrema hotet oftast underskattas, och mediernas fokus på den så kallade islamistiska terrorn är oproportionerligt stort, vilket ger läsare, tittare och lyssnare en skev bild av verkligheten.

Denna studie handlar om hur medierna genom sina budskap konstruerar terroristen vid två skilda attentat. I förlängningen handlar diskussionen om hur individen kan påverkas av mediernas rapportering om ett förmodat terrorattentat, och här vill jag kort nämna forskning kring journalisternas tekniker för att fånga läsarnas uppmärksamhet. Det kan handla om grepp

som stereotypisering, personifiering, förenkling, tillspetsning och polarisering som skapar ett slags förstärkt bild av verkligheten där såväl fiende som vän är tydligt definierad (Nord & Strömbäck, 2002). Nyhetsarbetet är fokuserat på att hitta en tydlig, konkret och intresseväckande vinkel, där nyansering, mångfald i resonemang och omfattande argumentering får stå tillbaka till förmån för exempelvis stereotyper (Nord & Strömbäck, 2002, s. 35):

Stereotyper påverkar den journalistiska arbetsprocessen, då både journalisterna och deras källor kan antas ha stereotypa uppfattningar om personer och institutioner, händelser och förhållanden. Och medierna innehåller stereotyper, som mer eller mindre svarar mot människors egna stereotyper och som i längden förmodligen förstärker dessa.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna studie är att utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv och med social identitetsteori som ramverk, undersöka hur terroristen, här representerad av Anders Behring Breivik respektive Rakhmat Akilov, konstrueras i de svenska massmedierna efter två händelser: attentaten vid Oslos regeringskvarter och på Utøya i juli 2011, och lastbilsattacken i centrala Stockholm i april 2017. Specifikt vill jag studera vilka diskurser som framträder i Aftonbladet, DN, Expressen och SvD när de fyra tidningarna skildrar Breivik och Akilov, och även hur terroristens ”motpart”, det vill säga det ”vi” som omger terroristen (”dom”, ”den andre”), skildras. Mina frågeställningar är:

- *Hur konstrueras terroristen i fyra storstadstidningar de närmaste dagarna efter attentaten i Norge respektive lastbilsattacken i Stockholm? Vilka diskurser kan identifieras?*
- *Hur konstrueras det ”vi” som omger terroristen?*
- *Förekommer olika diskurser för de två gärningsmännen?*

Metod

Diskursanalytiskt perspektiv

Då jag i denna studie ville titta närmare på hur fyra nyhetstidningar konstruerar terroristen – representerad av Breivik respektive Akilov – framstod det diskursanalytiska perspektivet som en lämplig metod. Diskurser kan ses som ett slags gemensamma förståelseramar som vi använder i våra försök att orientera oss i omvärlden, agera och reagera (Boolsen, 2009). Språket betraktas i diskursanalysen som ett socialt system som skapar vår verklighet och diskurserna ska därmed inte bara ses som en spegelbild av den sociala verkligheten, utan som en aktiv part när vi skapar våra konstruktioner av världen (Neumann, 2003). Diskurser kan också skapas av många medier tillsammans, som tidningar, radio och tv (Nordström, 2002), och bli till gemensamma referenspunkter när individerna i samhället samspelar med varandra (Boolsen, 2009). Frågor i fokus är vilken funktion texten fyller för individen, och hur olika objekt i texten behandlas. Identiteten anses få sin innebörd av föränderliga diskurser och studeras relativt den sociala kontext som individen befinner sig i: ”Det är diskurserna som bör analyseras för att förstå innebörden i kommunikation och den sociala verkligheten. Diskurserna skapar identitet, grupptillhörighet och handling” (Langemar, 2010, s. 137).

En diskursanalys handlar om att dekonstruera diskurserna (Langemar, 2010). Vid en diskursiv analys ska man framför allt ta hänsyn till den kommunikativa händelsen och diskursordningen, som består av de diskurstyper som förekommer inom en institution eller domän (Winther Jørgensen et al., 2000). Inom medievärlden finns en speciell diskursordning med praktiker som gör att tidningstexter produceras och tolkas på ett visst sätt (Winther Jørgensen et al., 2000). Med diskursiv praktik menas utövandet av diskurs, som produktion och konsumtion av texter, medan social praktik ger diskursen en bredare social kontext. Det är genom den diskursiva praktiken som texter formar och formas av social praktik (Winther Jørgensen et al., 2000).

Diskursordning. När ett terroråd inträffar försätts samhället i ett slags krisläge. Om man utgår från diskursordningen ”ett samhälle i kris” finns i varje samhälle i kris flera diskurser som strider mot varandra. De två stridande diskurser jag är intresserad av följer av ett samhälle där ett ”vi” står mot ett ”dom”. Förenklat kan man uttrycka det enligt följande:

- Vi *mot* dom: konflikten förstärks.
- Vi *med* dom: konflikten medvetandegörs på ett sätt som innebär ett försök att förändra/lösa den.

Winther Jørgensen et al. (2000) ser fördelar med att låta en diskursordning och inte en

enskild diskurs sätta ramarna för analysen, då spelet *mellan* diskurserna hamnar i centrum och gör analysen tydlig. En rådande diskurs blir mer eller mindre omedveten och ses som det enda möjliga och sanna sättet att uppfatta världen, och det är först när olika diskurser strider mot varandra som de blir mer synliga (Langemar, 2010). Jag kommer att ta med mig diskursordningen med de två stridande diskurserna in i diskussionsavsnittet, eftersom den ger en konkret modell för ett resonemang kring hur diskurserna skapar olika handlingsutrymmen för individen.

Van Dijks kritiska diskursanalys

Jag har valt att utgå från van Dijks kritiska diskursanalys. Han betonar individens upplevelse av diskursen och menar att de individuella psykologiska aspekterna måste tas hänsyn till när man studerar sändare (journalist) och mottagare (läsare) i nyhetsflödet. Van Dijk uppfattar i kontrast till de flesta andra ansatser inom diskursanalys de kognitiva strukturerna som medier- ande mellan sociala och diskursiva praktiker (Winther Jørgensen et al., 2000). Det som inom det kognitiva perspektivet ses som mentala, inre tillstånd, betraktar den klassiska diskursorienterade forskningen som sociala handlingar i människors vardag (Sparrman et al., 2009). Van Dijk placerar en kognitiv komponent, som konkretiseras i individens mentala modeller, mellan de sociala och de diskursiva praktikerna. En mental modell består av individens personliga upplevelse och tolkning av en händelse, och det är nödvändigt att journalist och läsare aktiverar (rätt) mentala modeller när texten ska skapas, tolkas och förstås (van Dijk, 2013).

Analysmetod

Det finns ingen allena rådande mall för hur en kritisk diskursanalys ska utföras, i stället får man hämta inspiration från tidigare tillämpningar och teorier. Jag har funnit van Dijks (1998) modell för ideologisk analys av tidningsmaterial lämplig för denna studie, med följande riktlinjer:

Undersök diskursens kontext: Beskriv den kommunikativa kontexten i form av syfte med kommunikationen, genre, målgrupp, tillfälle (tid och rum).

Analysera vilka grupper, maktförhållanden och konflikter som är involverade: Ideologier är grundläggande "axiom" för socialt delade uppfattningar i gruppen om gruppmedlemmarna själva och om deras relation till andra grupper, och här ingår kategorier som kriterier för medlemskap, aktiviteter, mål, värderingar och viktiga gruppresurser.

Sök efter positiva och negativa meningar om "vi" och "dom": Polariseringen mellan "vi" och "dom" är en grundläggande del i den ideologiska diskursen, liksom en positiv självbild och en negativ bild av "den andre".

Tydliggör det förutsatta och underförstådda: Undersök textens struktur för att finna implicita budskap. Till synes icke-värderande och icke-ideologiska beskrivningar som kan framstå som fakta kan innehålla positiva omdömen om ”oss” och negativa om ”dem”.

Undersök de strukturer som förstärker respektive försvagar motsättningar mellan polariserade grupper: Strukturella uttryck och mönster kan förstärka eller försvaga information eller åsikter om ”vi” och ”dom”, som ordval, syntax och rubriker.

Faircloughs tredimensionella modell. Fairclough (1992) ger med sin tredimensionella modell för diskursanalys ytterligare struktur åt studien. De nivåer som analyseras i modellen är texten i sig, med fokus på lingvistik, metaforer, ordval etcetera; den diskursiva praktiken, med fokus på textproduktion och textkonsumtion; samt den sociala praktiken, det vill säga den kontext som diskursen är en del av. Den första nivån – text – fokuserar på ordnivån: vilka ord du väljer uttrycker din attityd till ämnet; den andra nivån – diskursiv praktik – på textnivån: hur du talar om något avslöjar dina värderingar och texter är så gott som alltid föremål för tolkning; den tredje nivån – social praktik – på den normativa nivån: språk skapar sociala relationer och handlingar, och kommunikation och språk är nära förbundna med samhället (Gibbs, 2015). Faircloughs (1992) tre dimensioner går från makro- till mikroperspektiv, där den sociala praktiken bildar makronivån som ger förutsättningarna för den diskursiva praktiken, som i sin tur sätter ramen för texten i sig.

Operationalisering. För att skapa en enhetlig modell för min studie har jag låtit Faircloughs tre dimensioner utgöra den yttre ramen och sedan konkretiserat dessa med hjälp av van Dijks (1998) fem nämnda punkter. Modellen har fått ytterligare stadga genom den checklista med frågor som Lundgren et al. (1999) använder vid analys av tidningstext. De överordnade nivåerna har jag hämtat från Faircloughs tredimensionella modell, de kursiva avsnitten tillhör van Dijks modell för ideologisk analys av tidningsmaterial, och frågorna kommer från Lundgren et als. (1999) checklista.

Texten i sig: Hur konstrueras diskursen rent språkligt? *Undersök de strukturer som förstärker respektive försvagar motsättningar mellan polariserade grupper.* Förekommer retoriska grepp? (Metaforer, ironier, jämförelser, upprepningar och värdeladdade ord, samt de grepp som Nord & Strömbäck [2002] tar upp: stereotypisering, personifiering, förenkling, tillspetsning och polarisering.) Sök efter positiva och negativa meningar om ”vi” och ”dom”. Styr ordvalet läsarens tankar och/eller känslor i någon viss riktning?

Den diskursiva praktiken: Hur används diskursen? *Tydliggör det förutsatta och underförstådda.* Porträtteras källor och intervjuade som objekt eller subjekt? Vad förutsätts som självklart? Uttrycker artikeln värderingar som läsaren antas dela? Förekommer schablonbilder

som kan bidra till stereotyper? Finns det en dramatisering i texten? Förekommer personifiering? Finns det en undertext, och saknas eller förtigs något?

Den sociala praktiken: Hur ser diskursens kontext ut? Analysera vilka grupper, maktförhållanden och konflikter som är involverade. Undersök diskursens kontext. Vilken är scenen, vem är huvudaktör och vem är biaktör? Vilka är objekt – föremål för aktörernas aktiviteter? Regisseras verkligheten? Är berättelsen enkel eller problematiseras innehållet?

I materialet har jag utgått från ovan nämnda frågor och letat efter mönster som återkommit och definierat vilka mentala modeller av verkligheten som förekommer i texterna, vilka lästs upprepade gånger. Dessa mönster har sedan fogats samman till teman, som slutligen summerats till diskurser. Utifrån de diskurser som identifierats i materialet har jag skapat en gemensam överordnad struktur vilken fått tjäna som utgångspunkt för analysarbete och diskussion.

Förförståelse

Langemar (2010) diskuterar begreppet livsvärld utifrån de processer som studeras enligt kvalitativ metod, och definierar det som ”de tolkningar individen gör av det den upplever, vilka färgas av tidigare erfarenheter och hur framtiden uppfattas, till exempel hur vi ser på saker som händer utifrån våra mål och önskningar” (s. 40). Detta begrepp bör man ta hänsyn till även på andra sidan forskningsprocessen, det vill säga som forskare, och i möjligaste mån göra sig medveten om sin egen livsvärld och försöka utvärdera vad som färgar ens sätt att se på omgivningen generellt och ämnet för den aktuella studien specifikt.

Jag bor i Stockholm och tog del av medierapportering och manifestationer efter lastbilsattacken 2017. Dagarna efter attacken tyckte jag mig känna av ett slags tabu kring att försöka problematisera händelsen. Jag har tidigare arbetat som journalist och redigerare på ett flertal dagstidningar och har god insyn i hur nyhetsarbetet går till. Papperstidningarna är hårt konkurrensutsatta, vilket för med sig att man ständigt kämpar för att ligga steget före. När en nyhetshändelse dessutom inträffar geografiskt nära ökar kraven på en uttömmande, konstant uppdaterad men samtidigt respektfull rapportering. Min ambition är inte att skilja sant från falskt, utan snarare att påpeka en allmän tendens att dramatisera nyhetskeenden för att snabbt skapa lockande – och säljande – journalistik. Min erfarenhet är att läget på en redaktion av naturliga skäl är mer uppskruvat efter ett förmodat terrorattentat, och det finns en fara i att vilja vara först med det senaste: tid för eftertanke finns inte, och det kan bidra till att nyhetsrapporteringen blir såväl förenklad som polariserad.

Material

Massmedier är en viktig källa till information vid krissituationer som terroråd och starka diskurser skapas av massmedier tillsammans (Nordström, 2002). Därför har jag valt att utgå från tidningsartiklar i denna studie. Studien har följt de fyra storstadstidningarna – Aftonbladet, DN, Expressen och SvD – rapportering av lastbilsattacken i Stockholm 2017 och attentaten i Norge 2011 under tre dagars tid i pappersupplagorna. Datumen det handlar om är lördag 8 april till måndag 10 april 2017, respektive lördag 23 juli till måndag 25 juli, sammanlagt 497 tidningssidor. Jag har studerat tidningarnas nyhets- och förstasidor och valt bort ledare, insändare, kultur, sport och bilagor. Detta för att begränsa studien, men även därför att nyhets- och förstasidor förutsätts rapportera det väsentliga kring en händelsenhet som ett terrorattentat utgör. Artiklarna på nyhetsplats har i sin tur delats in i två kategorier: nyhetsartiklar utan inslag av personligt tyckande från skribenternas sida, och kategorin analyser med inslag av personligt tyckande. I tre fall har analyser saknats på nyhetsplats (DN 20110724, 20170410; Aftonbladet 20170410), och jag har då i stället valt att inkludera ledarartikeln i materialet, eftersom det visade sig vara den text som låg närmast kategorin ”analys på nyhetsplats”.

Tabell 1. Tabellen visar fördelningen av nyhetssidor under de aktuella datumen efter respektive attentat.

	Breivik				Akilov			
	20110723	20110724	20110725	Σ	20170408	20170409	20170410	Σ
Aftonbladet	27	29	27	83	45	31	23	99
DN	7	9	8	24	13	13	7	33
Expressen	25	33	27	85	52	39	21	112
SvD	6	15	11	32	8	12	9	29
Σ	65	86	73	224	118	95	60	273

Tidningarnas karaktär. De fyra tidningarna har olika karaktär, vilket borgar för en viss bredd i materialet. Räckvidd är ett mått som anger hur många läsare en tidning har. Kvällstidningen Aftonbladets politiska beteckning är obunden socialdemokratisk och räckvidden för pappers- och e-tidning (en digital kopia av papperstidningen) ligger på 549 000. DN är Sveriges största morgontidning med en räckvidd på 612 000 och betecknar sig som oberoende liberal. Kvällstidningen Expressens räckvidd är 522 000 och den politiska beteckningen är obunden liberal. Morgontidningen SvD har en räckvidd på 380 000 och

betecknar sig som obundet moderat. Siffrorna kommer från Orvesto Konsument 2017:2, som offentliggjordes den 12 oktober 2017.

Makro- och mikrostruktur. Jag har tagit fasta på van Dijks (1988) överordnade begrepp makro- och mikrostruktur i analysen. Jag har genomfört en övergripande analys på makronivå av samtliga tidningsartiklar för att sedan studera ett urval texter på en djupare och mer detaljerad mikronivå. Detta för att läsaren ska få en uppfattning dels om rapporteringens omfattning och karaktär i stora drag, dels om hur rapporteringen ser ut på en mer detaljerad nivå, med konkreta exempel. Därigenom vill jag visa hur de skilda diskurserna konstruerar terroristen och försöka utröna om de två terroristerna konstrueras på olika sätt i förhållande till varandra. Med textens makrostruktur ("global" nivå) avser van Dijk (1988) centrala komponenter på tidningssidan som rubriker och ingresser, och hans studier visar att det endast är dessa individer i de flesta fall minns när de blir uppmanade att återberätta en tidningsartikel de läst. Rubriken och ingressen utgör det bestående intrycket, och därför har jag i makroanalysen valt att fokusera på dessa två komponenter. Med mikrostruktur ("lokal" nivå) avser van Dijk komponenter som satser, ord, fraser och meningsuppbyggnad (van Dijk, 1988), och detta fick följaktligen bli mitt fokus i mikroanalysen.

När arbetet på makronivå genomförts valde jag ut 48 texter för mikroanalysen. För att ge även djupanalysen så stor bredd som möjligt ville jag inte välja bort någon tidning, någon dag, någon textkategori eller någon av de två händelserna, och därav blev resultatet 48 texter. Ur varje tidningsnummer har alltså två artiklar valts, en nyhetsartikel och en analys. Den speciella struktur som en tidningstext följer innebär att det viktigaste ska komma först, eller som van Dijk (1988) skriver är det "a well-known practice during newsmaking, as well as the necessity of relevance ordering in news discourse: the most important information should be placed first" (s. 131). Detta gäller inte bara inom själva texten utan också när det kommer till artiklarnas placering i tidningen: den viktigaste informationen först. Enligt denna princip har jag valt ut den nyhetsartikel/analys om respektive gärningsman som placerats längst fram i tidningen. Urvalet handlar alltså dels om att välja den för studiens ämne mest relevanta artikeln, och dels om respektive nyhetsredaktions prioriteringsordning enligt kriteriet "det viktigaste först".

Resultat

Analys på makro- och mikronivå

Makroanalysen utfördes på samtliga 497 tidningssidor med utgångspunkt i van Dijk (1988) makrostruktur, det vill säga textens ”globala” nivå, med rubriker och ingresser. Mikroanalysen utfördes på 48 utvalda texter (24 nyhetstexter och 24 texter av analytisk karaktär) med utgångspunkt i van Dijk (1988) mikrostruktur, det vill säga textens ”lokala” nivå, med komponenter som ord, fraser och meningsuppbyggnad i hela texter. Jag har här tagit hänsyn till Faircloughs samtliga tre nivåer: *text*, det vill säga textens egenskaper; *diskursiv praktik*, som innebär de processer av produktion och konsumtion som texten är förbunden med; och *social praktik*, som innebär den bredare sociala praktik som texten är en del av (Winther Jørgensen et al., 2000). Jag hade från början ambitionen att särredovisa makro- och mikronivå, men eftersom det visade sig leda till många upprepningar valde jag att slå ihop dem – de resultat som framkom på makronivån visade sig även på mikronivån och vice versa.

Anders Behring Breivik

Text: Diskursens ordnivå. Anders Behring Breivik beskrivs under de aktuella datumen på flera skilda sätt som kan läggas samman till fyra olika diskurser. Efter varje diskursrubrik följer exempel ur de textavsnitt som studerats.

Den målmedvetne. Lurade offren; utklädd till polis; planerade allt; smidde planen i nio år; målmedveten; metodisk; övertygad; välplanerad; förklarat motivet; motiverad, undgick upptäckt; förberedde sig för attacken; ville åka fast; nästa fas i sin plan; hans mål: ett Europa utan islam; visste i detalj hur han skulle sprida skräck. Det beskrivs hur Breivik ”antecknade sina förberedelser dag för dag i sin dagbok”, ”ständigt har han sin operation – ’uppdraget’ som han kallar det – i bakhuvudet” och han undviker relationer med ”heta” tjejer på grund av sitt ”uppdrag” (Aftonbladet 20110724:8ff). I Expressen 20110725 förekommer en militär diskurs: det talas om ”ett prioriterat angreppsmål”, om ”de primära militära målen”, och det återges avsnitt ur Breiviks såkallade manifest där han ”avråder från” och ”rekommenderar” (s. 14ff). I SvD 20110725 kallas manifestet ”detaljrik handbok” med ”noggranna instruktioner på hur terror kan spridas även i Sverige” (s. 6f). I Expressen 20110724 visar reportern förvåning över att den välplanerade massmördaren har vanliga intressen: ”den märkligaste noteringen i det mycket detaljerade politiska manifestet är när han mitt under bombtillverkningen recenserar Melodifestivalen” (s. 12f).

Individen. Egenföretagare; medlem i ordenssällskap; hatar feminister; islamfientlig; feg och fantasilös; en kopia; stekartyp; hade aldrig någon flickvän; besatt av styrketräning; extremistisk; såg sig som en frontsoldat; ville aldrig gifta sig eller skaffa barn; snäll och blyg;

förvandlad; dopade sig. Breiviks person får utrymme att etablera sig, som i ett reportage i Expressen 20110724: "Svenskorna berättar: Vi festade med massmördaren" (s. 30ff), där reportrarna försöker utreda Breiviks personlighet och motiv: "Nu när jag tänker efter förstår jag att han är en person som kan begå ofattbara grymheter, säger en granne [...]". I analysen "Omöjligt att skydda sig" i Expressen 20110723 beskrivs dådet som "en ensam galnings verk", och även om gärningsmannen har hämtat "inspiration från islamister" framställs han som mindre farlig än islamisterna (s. 28f) – han är först och främst en "besinningslös tempelriddare" (Expressen 20110724, s. 12f).

Ensamvargen. Ensam; konstig; speciell; enstöring; ensamvarg; unik; isolerade sig; väldigt annorlunda. I SvD 20110724 ("Ensam kamp mot 'förfallet'", s. 12f) beskrivs han som "en typisk loner" som "skulle kunna begå vilka brott som helst". Han har fört en "egenupplevd kamp" i strid med samhället. I DN 20110725 citeras ur Breiviks manifest om hans isolering, dopning och om att han före dådet ville anlita en "kvalitetseskorttjej" (s. 10). Där står också om hans utanförskap – Breivik skriver att han skulle bli "utkastad direkt" om hans umgänge känt till hans engagemang i motståndsrörelsen. I flertalet artiklar skrivs om Breiviks gradvis stegrade isolering, som mynnar ut i ett dåd där han även tar med sig familjen i utanförskapet: "Jag kommer få leva med den här skammen i resten av mitt liv", säger hans far i en intervju med Expressen 20110725 (s. 13).

Den kallblodige. Massmördare; monster; kallblodig; jublade vid varje träff; log och såg väldigt förenöjd ut; explosiv av hat; våldet som en kick; sa go'natt och sköt; iskall; Europas galnaste terrorist; en av världens mest avskydda människor; som att träffa Hitler; systematiskt dödade; urskillningslös; tog våra barn; chockat ett helt land; brutal; en anti-människa. I Expressen tecknas 20110724 ett porträtt av Breivik utifrån hans uppväxt och omgivning ("Svenskorna berättar: Vi festade med massmördaren", s. 30ff). I ingressen utlovas "hela berättelsen om mannen som blev en massmördare", och texten fokuserar på "en person som kan begå ofattbara grymheter", på "vansinneshandlingarna" och på att han "gillade 'Fursten' av Machiavelli och tv-serien om seriemördaren Dexter". Hans dåd benämns "blodbadet".

Förekommer retoriska grepp? I texterna finns flera retoriska grepp representerade, som stereotyper ("ensamvarg"), polarisering ("högerextremist"), värdeladdade ord ("iskall"), jämförelser ("som att träffa Hitler") och tillspetsning ("en anti-människa"). Det förekommer uppgifter om att Breivik bodde hos sin mamma, och vissa texter har en ifrågasättande eller raljerande ton: Breivik "kallar sig beläst", "hävdar att han läst religion och finans" och "uppger sig vara direktör" (Aftonbladet 20110723, s. 20). Ordvalen ger intryck av att uppgifterna kan ifrågasättas.

Sök efter positiva och negativa meningar om "vi" och "dom". Breivik kallas "anti-människa", vilket gör att det "vi" som läser texten tillåts ta avstånd från honom enligt ett slags avhumaniseringsprocess, eftersom "vi" med största sannolikhet vill betraktas som människor. Vidare är reportrarna måna om att beskriva honom som speciell och annorlunda, en konstig och brutal ensamvarg som valt att ställa sig utanför samhället.

Styr ordvalet läsarens tankar och/eller känslor i någon viss riktning? Texterna påtalar Breiviks brutalitet och hans målmedvetna sätt att planera för dådet. Bilden av en iskall mördare skapas medelst ordval som "kallblodig", "monster", "explosiv av hat", "Europas galnaste terrorist". Här finns en avskyvärd man ("Europas värsta massmördare"), knappt värd att kallas människa ("anti-människa"), som under nio års tid planerat sitt dåd och som betraktas med ett slags makaber eller beundrande nyfikenhet: han beskrivs som "metodisk", "målmedveten" och "välplanerad". När Breivik säger sig titta på populära tv-program framställs det som så märkligt att undertexten blir att Breivik inte kan anses vara en människa bland människor. I Expressens intervju med Breivik från 20110725 framträder en icke-människa, som "aldrig ville gifta sig eller skaffa barn", och fadern vill inte ha med sin son att göra (s. 10ff).

Diskursiv praktik: Diskursens textnivå.

Porträtteras källor och intervjuade som objekt eller subjekt? Breiviks uttalanden förekommer i indirekt form, det vill säga via hans advokat eller via det manifest han publicerade strax före attentaten. Ett exempel ur Aftonbladet (20110724): "Anders Behring Breivik, 32, antecknade varje steg mot sina fasansfulla dåd i dagboken. [...] – De kommer att kalla mig monster, skriver han" (s. 8). Gärningsmannen porträtteras som ett objekt där hans egna ord framställs som mindre viktiga än reporterns eller de anhörigas/vittnenas, som tillåts uttala sina känslor och sitt perspektiv öppet. Ett exempel ur Aftonbladet (20110723): "När sjön började fyllas av panikslagna människor förstod Line Magnusen, 48, att det inte var smällare som låtit från grannön. – Det som jag har sett i dag, det händer inte, säger hon till Aftonbladet" (s. 15).

Vad förutsätts som självklart? Uttrycker artikeln värderingar som läsaren antas dela? Läsaren förutsätts gå med på premissen att attentatet bör betraktas som en terrorhandling och att sådana är förkastliga: "Terrorattentatet i Oslo kommer som en chock för Norge" (DN 20110723, s. 9). Värderingar som uttrycks handlar om demokratins värde och att det nordiska samhället har en öppenhet som bör bevaras: "En nation fast besluten att en mans hat inte ska få krossa demokratin och öppenheten i ett litet land med ett stolt folk" (DN 20110725, s. 6), och att man bör enas mot terrorismen: "Vi är alla norrmän" (Aftonbladet 20110723, s. 32f).

Förekommer schablonbilder som kan bidra till stereotyper i samhället? I flera artiklar talas om att det öppna samhället är under hot: "Oavsett vem som ligger bakom har Norge fått

sitt eget 11 september. Chocken, rädslan och känslan av ett yttre hot mot nationen” (Aftonbladet 20110723, s. 31). Det finns även schablonbilder kring gärningsmannen, som beskrivs som ”ensam”, ”en person som hatar”, ”en person med en störning”, ”märklig”. Expressen påpekar i en analys 20110725 att Breivik lever i en fantasivärld bebodd av stereoty- per som ”den storskäggiga muslimen” som i morgon har ”tagit över dina kvarter, huggit huvu- det av dina grannar och våldtagit din dotter” (s. 28f).

Finns det en dramatisering i texten? Förekommer personifiering? Exempelen på dramatisering är många i samtliga tidningar, som ”Oslo en krigszon” (SvD 20110723, s. 1), ”Låt inte ondskan vinna” (Aftonbladet 20110724, s. 32), ”Pappan: Han borde tagit sitt eget liv” (Expressen 20110725, s. 10). Personifiering förekommer framför allt i form av att tidningarna är generösa med att låta vittnen uttala sig: ”Hon letade desperat efter sin dotter bland de överlevande. Men i natt stod inte namnet på några listor. – Jag pratade med henne när hon var på ön, då sa hon att någon sköt, säger flickans mamma” (Expressen 20110723, s. 19).

Finns det en undertext, och saknas eller förtigs något i texten? Breivik betraktas i första hand som individ och hans kontext får litet utrymme. Det heter att han är en ”målmedveten” och ”ensam” man, att han är ”kallblodig”, ”förefaller att ha handlat helt solo” och att han under uppväxten var ”en blyg kille som höll sig lite för sig själv och aldrig hade någon flickvän”. Han benämns ”högerextremist” och ”frimurare”, men annars är försöken att definiera honom utifrån gruppstillhörighet få. Samtliga tidningar nämner att gärningsmannen varit utklädd till polis, vilket ger intryck av ett samhälle där regler och lagar är satta ur spel.

Social praktik: Diskursens normativa nivå.

Vilken är scenen, vem är huvudaktör och vem är biaktör? Scenen är det nordiska, öppna och närmast oskyldiga samhället: ”De drygt 600 ungdomarna var på sommarläger där de tältade, spelade volleyboll, tittade på film och deltog i politiska seminarier. Men i går kväll förvandlas den oskyldiga verksamheten på Utøya till en fasansfull mardröm” (Expressen 20110723, s. 10). Huvudaktör är gärningsmannen och hans eventuella medbrottslingar biaktörer. Det talas dag ett om en eventuell andra skytt på Utøya: ”De var två som sköt” (Expressen 20110724, s. 20f). 20110725 publicerade DN analysen: ”Säkerheten skärps igen” (s. 13). Där påpekas att samhället kommer att behöva bli mer slutet i och med att *vi* lever under hot; säkerheten kommer att trappas upp och den direkta demokratin drabbas.

Vilka är objekt – föremål för aktörernas aktiviteter? Dådet diskuteras som ett hot mot det norska samhället, och i förlängningen även mot grannländerna: ”Terrorattacken i Norge är så nära att det känns som att det lika gärna kunde ha ägt rum här” (Expressen 20110723, s. 28f). Samtliga nordbor framställs som objekt för gärningsmannens dåd, och attentaten ses som en

vattendelare: "Självklart förändras Norge – och självklart inte (SvD 20110724, s. 1)". Det förekommer också en skuldbeläggning på Norge och norrmännen, som i analysen "En dyrköpt väckarklocka för det norska samhället" (DN 20110723, s. 9), där norrmännen målas upp som naiva då de inte slutit sitt öppna samhälle tidigare.

Regisseras verkligheten? Det finns tidigt tendenser till att vilja få dådet att passa in i den etablerade mallen av "vi" och "dom". I en analys i Aftonbladet 20110723 står det ännu inte klart vem som ligger bakom attentaten, men reportern förlägger skulden utanför det norska samhället då han menar att de bär en islamistisk prägel: "Att klä ut sig i polisuniform och döda fienden är högsta mode bland talibanerna i Afghanistan" (s. 31). Likadant i SvD samma datum, då reportern skriver att "extrema islamister" står "högst på listan över tänkbara hot" (s. 9). Verkligheten regisseras också såtillvida att texterna i flertalet fall komponeras enligt den klassiska dikotomin ont och gott: "Norske statsministern: Låt inte ondskan vinna" (Aftonbladet 20110724, s. 32f), "Här kindpussas svenska Linda, 18, med Europas värsta massmördare i modern tid. I dag vill hon bara glömma allt. – Tänk att ha varit så nära honom. En mardröm" (Expressen 20110724, s. 33).

Är berättelsen enkel eller problematiseras innehållet? I och med händelsens tydliga dramaturgi, med dåd, offer och gärningsman, förekommer en enkel rapportering. Huvudfokus ligger på gärningsman och dåd, och ställningstagandet är tydligt, som i Expressen 20110725: "Här samlas det norska folket för att stötta varandra efter mass- mördaren Anders Behring Breiviks ofattbara dåd. En enda man har chockat ett helt land" (s. 8). Det material som strävar efter att problematisera sticker därför ut desto mer, som i Aftonbladet 20110724 (s. 17), där en analys skildrar tystnaden som följde när det stod klart att gärnings- mannen var "blond och blåögd": "Men om galningen hetat Ali Hassan Al Bakr och sagt sig bedriva heligt krig i Guds namn? Då hade inte våra politiker och borgerliga ledarskribenter varit lika sansade. Därför att det snart tioåriga 'kriget mot terrorismen' förgiftat våra sinnen."

I SvD 20110725, "Blond terrorism i kristen skepnad" (s. 16), är tonen liknande när skribenten undrar hur hon ska hantera det faktum att "Det är ett blont, blåögt hot. Som vill döda oss": "Om han är en dåre så är han vår egen dåre. Som vill ha krig. Jag måste fundera lite på hur det känns." Skribenten väger orden mot varandra men vill snabbt finna ett "epitet som vi orkar leva med". I en analys i DN (20110724, s. 2), "Var inte rädda", gör skribenten ett försök att nyansera en rapportering som i de flesta fall kräver vedergällning: De största hoten mot demokratin är apati och tystnad, vilka kan bemötas med engagemang och argument.

Hur konstrueras det "vi" som omger Breivik?

Jag delade i en första kategorisering in texter utifrån rubriker och ingresser i två olika

grupper: texter om gärningsmannen och hans motiv (kategori ett), respektive texter om den kontext som omger gärningsmannen, i form av lagar och regler, offer och anhöriga etcetera (kategori två).

Exempel på rubriker till texter i kategori ett: "Falsk polis sköt flera unga på lägerö" (SvD 20110723), "Mördarens egna ord: Därför dödade han 92" (Expressen 20110724), "Breivik såg sig som en frontsoldat" (DN 20110725).

Exempel på rubriker till texter i kategori två: "Norge har fått sitt eget 11 september" (Aftonbladet 20110723), "Stoltenberg på väg att bli landsfader" (SvD 20110724), "Här rusar de mot sin räddning" (Expressen 20110725).

54 procent av artiklarna som publicerades den 23, 24 och 25 juli 2011 handlar om Breivik och hans motiv, och 46 procent handlar om den kontext som omgav honom. Majoriteten av texterna handlar alltså om själva gärningen och gärningsmannen. Det "vi" som omger Breivik framställs som chockat, totalt oförberett och skräckslaget. Vittnen får uttrycka att de var säkra på att de skulle dö och det sägs att norrmännen alltid kommer att minnas 22 juli 2011. DN får ge exempel på en bild som presenteras om och om igen i artiklarna (20110724, s. 6): "Grannarna i Oslofjorden Skøyen kan inte förstå hur det kunde gå så snett. De minns Breivik som skolkamraten som ställde upp för de mobbade. Inte en 32-årig ensling med högerextrema åsikter, som misstänks ha mördat minst 92 människor."

I flertalet artiklar talas om ett sargat Norge men få röster kräver straff och konsekvenser. Ett starkt behov av avståndstagande framträder dock – grannar, tidigare klasskamrater, vänner och familj betonar den avsky de känner inför Breivik. En källa liknar mötet med Breivik vid "att ha träffat Hitler före andra världskriget" (Expressen 20110724, s. 37). En annan känner skräck inför tanken på att hon festat med Breivik sex år tidigare: "Vi var unga och naiva, kanske. Det här är helt ofattbart" (Expressen 20110724, s. 32). I Expressen 20110725 (s. 10ff) finns en intervju med Breiviks far, där fadern säger: "Jag är så full av sorg och förtvivlan. Och jag blir indragen i det här, vare sig jag vill det eller inte. [...] Jag känner mig inte som hans far. [...] Han borde ha tagit sitt eget liv också, det borde han ha gjort."

De intervjuade påtalar att Breivik inte hör hemma i sammanhang som de själva befinner sig i. Ändå är det oklart vilket "dom" (förutom kategorin gärningsmän) i kontrast till "vi" som Breivik tillhör, då han sällan benämns utifrån olika gruppstillhörigheter. Vanligast i kategorin omgivning är rubriker som visar på chock: "Trodde aldrig det här skulle hända i Oslo" (DN 20110723), dådets omfattning: "Oslos skador tar tid att läka" (DN 20110724), hjälparbetet: "Jag fyllde båten med så många jag kunde" (SvD 20110725), samt vittnesuppgifter: "Jag gömde mig under två döda tjejer" (Expressen 20110724). Endast i undantagsfall förekommer rubriker

som tyder på ett "vi"- och "dom"-tänkande, exempelvis: "Vi är alla norrmän" (Aftonbladet 20110723),"Vi ska inte låta oss skrämmas till tystnad" (DN 20110724) och "Han tog våra barn" (Expressen 20110725). I ett fall förekommer en tydlig avhumanisering av Breivik, när en nära anhörig till ett av offren säger om honom i en ingress i Expressen 20110725: "Jag hatar honom inte. Men han är en anti-människa" (s. 20).

Rakhmat Akilov

Text: Diskursens ordnivå. De beskrivningar som förekommer när terroristen Rakhmat Akilov konstrueras kan läggas samman till fyra olika diskurser. Efter varje diskursrubrik följer exempel ur de textavsnitt som studerats.

Den passive. Gömde sig; gripit tillfället i flykten; ynkligt och fegt; ville få det överstökta; "jag bara röker och sover"; fick sparken; hållit låg profil på jobbet; hållit sig undan. Akilovs motiv och aktiva handlingar hamnar i bakgrunden. Tidningarna beskriver en man som "överstökta" sitt dåd och sedan flytt och gömt sig "bland pendeltågsresenärerna", enligt Expressen 20170408 (s. 16), vilket också ger en bild av att faran finns mitt ibland oss. I Aftonbladet 20170410 uppges Akilov ha agerat på order av IS, vilket får honom att framstå som en bricka i IS spel snarare än som en aktiv individ som tagit eget initiativ: "Enligt 39-åringen ska 'ordern' om attentatet på Drottninggatan ha kommit direkt från terrorgruppen i Syrien" (s. 8).

Den kollektive. Uzbek; uttryckt sympati för IS; dödlig exportprodukt; papperslösa; utvisad; asylsökande. I flera texter förekommer negerande budskap, som i Aftonbladet 20170409, där reportern skriver att "39-åringen beskrivs ha haft helt ordinära intressen och inte gett uttryck för extrema åsikter", och han bad "inte fem gånger om dagen" (s. 12), vilket implicerar att gärningsmän av detta slag i vanliga fall är fanatiska muslimer med en extrem världsbild. När omgivningen får uttala sig handlar det ofta om förnekelse av att Akilov skulle tillhöra en grupp extremister eller våldsamma islamister: "Jag har aldrig sett några tecken på att han skulle vara extremist eller bry sig om religion. Tvärtom" (DN 20170409, s. 9). I Aftonbladet finns samma datum en analys: "Exporterar terrorism", där skribenten ser Uzbekistan som gemensam nämnare för terrordåd: "Centralasien spelar en viktig roll som leverantör av villiga, våldsbejakande extremister" (s. 14f).

Främlingen. "Jag körde ihjäl otrogna"; rötter i Uzbekistan; uppges tillhöra den jihadistiska miljön; hyllade IS; skulle utvisas; sökt av polis; asylsökande; höll sig undan polisen; nekades uppehållstillstånd; uppträtt "märkligt"; bodde i enrummare med flera andra män; drömde om lyxliv – levde enkelt; kom till Sverige för att jobba. Redan första dagen (20170408) finns i tidningarna ett behov av att identifiera mannen utifrån etnicitet, som i DN: "Personen

är identifierad, men polisen vill inte säga om det är en svensk medborgare” (s. 8). Genomgående beskrivs han som ”en 39-årig fyrabarnsfar från Uzbekistan som ska ha uttryckt sympati för terrororganisationen IS på nätet och gillat en blodig bild från terrorattentatet i Boston” (Expressen 20170408, s. 16). Han är ”en enstöring som haft fokus på att [...] försörja sin familj, hustru och barn, som ska finnas kvar i Uzbekistan”, och hans ”svenska var lite svår att förstå” (Expressen 20170409, s. 8ff).

Brottslingen. Erkänt dådet; rekade vid platsen; kaparen; en kille med rånarluva; terrorist; plöjde genom folkhavet; mördaren; mejat ned fotgängare; dödade oskyldiga; terrorföraren; nöjd med dådet; aktuell hos Säpo; hade ”farligt” material i lastbilen. I DN 20170409 säger en källa att Akilov inte är extremist eller religiös, ”han festade och drack alkohol som många andra uzbeker i Sverige” (s. 8f). Rubriken lyder: ”Han festade och drack som alla andra”, vilket snarast för tankarna till en person som inte är skötsam: uttalandet tolkas via diskursen ”brottslingen”. I Expressen samma dag (s. 8ff) citeras DN:s intervju, här med rubriken: ”Gillade att festa och att dricka”, vilket förstärker intrycket av Akilov som misskötsam. Expressens reportage sträcker sig över flera sidor med flera rubriker. En annan lyder: ”39-åringen kallar sig sprängexpert”, vilket i texten visar sig innebära att Akilov i en anställningsintervju uppgett att han ”hade specialkunskaper – sprängämnen”, men diskursen ”brottslingen” gör rubriken hotfull.

Förekommer retoriska grepp? En kraftfull metafor märks i en av rubrikerna: ”en dödlig exportprodukt”, som syftar på reporterns slutsats att flera nutida terrorister kommer från Akilovs hemland Uzbekistan. Det förekommer stereotyper (”muslimska Breiviktyper”), polarisering (”hyllade IS”), tillspetsning (”besatt av pengar”) och motsatspar (”drömde om lyxliv – levde enkelt”). I DN används orden ”attacken skördade många offer” när antalet döda ska redovisas (20170408, s. 8), och i samtliga tidningar brukas ”mejat ner” om lastbilsattacken. I analysen ”Oljiga lastbilsspår löper genom min trygghetszon” (DN 20170409, s. 16) beskriver skribenten attentatet som ”ett personligt intrång”.

Sök efter positiva och negativa meningar om ”vi” och ”dom”. Det framhålls på flera sätt att Akilov är en främling som kommer utifrån och som inte tillhör *vårt* samhälle. Exempelvis nämns att han uttryckt sympatier för ”terrorsekten” IS och att han är en uzbek som avvikit från en utvisning. I SvD 20170408 får statsminister Löfven uttrycka: ”Vi har i dag blivit utsatta för en fruktansvärd attack i hjärtat av vår huvudstad [...] Ni kommer aldrig någonsin att vinna” (s. 6).

Styr ordvalet läsarens tankar och/eller känslor i någon viss riktning? ”Främlingen” är ett starkt tema och upprepade gånger nämns att Akilov hyllat IS, att han är icke-svensk (uzbek), och att han skulle utvisas. I en analys i Aftonbladet 20170408 får Akilov heta ”galning”,

”förblindad idiot”, och en varning utfärdas eftersom samhället ”aldrig helt och fullt” kan ”värja sig” mot galningar (s. 30f). De fyra undersökta tidningarna vill tidigt ställa diagnos på attacken. I SvD 20170408 säger polisen att ”vår arbetshypotes är att det är ett ter- rorbrott”, men reportern benämner genomgående händelsen ”terrorrådet” (s. 6). Ibland blir känslouttrycken extra starka: ”I den värld av ständig terror vi nu lever i [...]” (SvD 20170410, s. 7).

Diskursiv praktik: Diskursens textnivå.

Porträtteras källor och intervjuade som objekt eller subjekt? Akilov omskrivs som ett objekt, det vill säga vi får som läsare betrakta honom utifrån och hans uttalanden återges endast som citat från någon annan källa, exempelvis i en ingress i Aftonbladet (20170410): ”– Jag har kört på otrogna, säger han enligt Aftonbladets källor” (s. 8). Vittnen och anhöriga framställs som subjekt och får tillfälle att uttrycka sig utifrån sitt eget perspektiv, som i en ingress i SvD (20170408): ”Vittnen berättar hur folk låg på marken och skrek. ’Jag såg hur lastbilen körde rätt in och hur en kvinna hamnade under den’, berättar Julian” (s. 8).

Vad förutsätts som självklart? Uttrycker artikeln värderingar som läsaren antas dela? Det förutsätts att läsaren går med på premissen att attentatet bör betraktas som en terrorhandling och att sådana är förkastliga: ”Från och med nu står kampen mot terror överst på dagordningen” (DN 20170408, s. 16). Demokratins värde betonas: ”Det är vår plikt att skydda demokratiska värderingar mot terrorister som förstör så här” (Aftonbladet 20170409, s. 10). Bland de mest förekommande artiklarna hör också texter om hur terror och hot om terror bör bemötas med kärlek: ”Terrorrådet på Drottninggatan skakar landet – men Sverige har visat kärlek och gemenskap” (Expressen 20170408, s. 41), och om hur viktiga samhällets institutioner är i tider av kris: ”Poliser och vårdpersonal prisas för sina insatser: ’De är hjältar’” (Expressen 20170409, s. 36f).

Förekommer schablonbilder som kan bidra till stereotyper i samhället? Exempel på schablonbilder syns exempelvis i ”14.53 Sverige under attack” (Aftonbladet 20170408, s. 1; 14.53 kom larmet in till SOS Alarm), och i ”Uzbekistan är ett land med en dödlig exportprodukt” (Expressen 20170409, s. 15). Klockslaget 14.53 upprepas i samtliga tidningar som ett slags mantra och nationens larm. Det förekommer även många berättelser om stereotypen ”hjälten” som räddar, ger trygghet och skapar ordning efter attacken: ”Du räddade de viktigaste jag har” (Aftonbladet 20170410, s. 28). Att tidningarna redan dag ett benämner händelsen terrorråd bidrar också i sig till stereotypiseringen.

Finns det en dramatisering i texten? Förekommer personifiering? Rikliga exempel på dramatisering finns i samtliga fyra granskade nyhetstidningar: ”3 minuter av skräck” (Aftonbladet 20170408, s. 18), ”Det är vår stad och vårt samhälle – vi ska hjälpas åt igenom det

här” (SvD 20170409, s. 14f). Personifiering förekommer när reportrarna försöker sätta in läsaren i attacken genom att låta vittnen berätta: ”– Det sitter en kille med rånarluva i bilen. Då förstod man att det var något som inte stämde, säger ögonvittnet” (Aftonbladet 20170408, s. 23). I en analys i Aftonbladet 20110723 (s. 30f) spelas på rädsla: ”Det bästa man kan göra i dagens folksamlingar är att antingen helt undvika dem. Eller snegla sig misstänksamt omkring. Allt annat kan kosta dig hälsan eller livet.” Motsatser ställs mot varandra – det mjuka mot det hårda, det goda mot det onda – som i en analys i DN 20170408: ”Vi vet ännu inte vem, eller vilka, som står bakom nedmejandet [...]. Men [...] det är de mjukaste och skyddslösa som är enklast att skada” (s. 11).

Finns det en undertext, och saknas eller förtigs något i texten? Individens Akilov får litet utrymme i spalterna. Han definieras utifrån gruppstillhörighet: ”Den person som gripits [...] är en 39-årig man från Uzbekistan. Mannen har på nätet uttryckt sympatier för terrorsektens IS” (Aftonbladet 20170408, s. 16). Med detta följer en undertext som säger att han borde vara en troende fanatiker, som i Aftonbladet 20170409: ”Såg inga tecken på fanatism”, där en bekant säger att Akilov aldrig pratade ”om att vara en god muslim eller så. Vad jag vet så bad han inte fem gånger om dagen” (s. 12). Dag tre (20170410), då det förekommer uppgifter om att Akilov vistats illegalt i Sverige, finns en undertext som bygger vidare på att han tidigare främst identifierats som uzbek och IS-anhängare. Här i Expressen (s. 21): ”Rakhmat Akilov, 39, var efterlyst och skulle ha utvisats från Sverige i februari i år. – Det gör mig frustrerad. Om man får avslag måste man åka hem – annars har vi ingen ordnad migration, säger statsminister Stefan Löfven, S.” I en analys i samma tidning nämns Akilov tillsammans med flera andra gärningsmän som har asylavslag gemensamt. Textens budskap är: ”ta honom i förvar och skicka i väg honom från Sverige” (s. 19).

Social praktik: Diskursens normativa nivå.

Vilken är scenen, vem är huvudaktör och vem är biaktör? Scenen är den öppna, trygga, demokratiska storstaden som chockats svårt av huvudaktörens – terroristen Akilov – attack: ”Lastbilen förvandlas till ett terrorvapen. Den 570 meter långa skräckfärden genom centrala Stockholm kantas av död, förödelse och chockade människor” (Expressen 20170409, s. 24). Det talas om eventuella biaktörer, som medhjälpare, eller – i det större perspektivet – terrororganisationer som IS.

Vilka är objekt – föremål för aktörernas aktiviteter? Objekt är samhällsmedborgarna som lever i storstaden, och även i övriga Sverige, då många artiklar visar ett helt land under hot: ”Minst fyra människor är döda, 15 skadade – och en statsminister och ett helt Sverige skakat i sina grundvalar” (Aftonbladet 20170408, s. 18).

Regisseras verkligheten? Rapporteringen följer en klassisk dramaturgisk mall där det finns en ond och en god sida, som i Aftonbladet (20170410, s. 20): ”När politiker, artister och ögonvittnen manar till kamp mot ondskan börjar den kollektiva chock som haft staden i sitt grepp förlora kraft och ur folkhavet växer en styrka och beslutsamhet. Kärlek övervinner allt”. Ett mer subtilt exempel på hur det goda ställs mot det onda finns på Expressens förstasida 20170409, där huvudrubriken lyder: ”11-årig flicka död i terrorn på väg hem från skolan – skulle möta mamma”, och underrubriken: ”Misstänkte 39-åringen drack, festade och hyllade IS”. Underförstått: den elvaåriga flickan var på väg mot tryggheten när hon mötte ondskan, och underrubriken förstärker intrycket.

Är berättelsen enkel eller problematiseras innehållet? Med tanke på händelsens natur är rapporteringen enkel och dramaturgiskt tacksam, med gärningsman, dåd och offer. Det finns en förkärlek för indelning i gott och ont, som i ”Exporterar terrorism” (Aftonbladet 20170409, s. 14f), där skribenten söker mönster bland terrordåden och hittar ett i att flera gärningsmän är från Uzbekistan: en leverantör av ondska. I samma analys sätts gärningsmännen in i sin kontext: ”stor fattigdom, hög arbetslöshet och dåliga framtidsutsikter”, en kontext som annars sällan syns. Försöken till problematisering är lätträknade. I SvD finns 20170410 ett av få exempel, en artikel om svårigheten att utvisa till Uzbekistan (s. 8): ”Den misstänkte 39-åringen fanns bland gränspolisens utvisningsärenden och skulle skickas tillbaka till Uzbekistan. Men utvisningar till Uzbekistan är extra svåra och nästan enbart frivilliga utvisningar görs, säger Patrik Engström, chef för gränspolisen.”

Hur konstrueras det ”vi” som omger Akilov?

Jag delade i en första kategorisering in texter utifrån rubriker och ingresser i två grupper: texter om gärningsmannen och hans motiv (kategori ett), respektive texter om den kontext som omger gärningsmannen, i form av lagar och regler, offer och anhöriga etcetera (kategori två).

Exempel på rubriker till texter i kategori ett: ”Lastbilen plöjde genom folkhavet” (DN 20170408), ”Drömde om lyxliv – levde enkelt” (Expressen 20170409), ”39-årige mannen skulle ha utvisats” (DN 20170410).

Exempel på rubriker till texter i kategori två: ”Staden där vi hjälper varandra” (Aftonbladet 20170408), ”Uzbekistan en bas för IS-rekrytering” (SvD 20170409), ”Stockholm slöt samman” (Expressen 20170410).

31 procent av artiklarna som publicerades den 8, 9 och 10 april 2017 handlar om Akilov och hans motiv, och 69 procent handlar om den kontext som omgav honom. Tonvikten ligger på samhället, ett tydligt ”vi”, som omger gärningsmannen. Rapporteringen beskriver i stora drag hur *vi* öppnar våra hem, hur Stockholm sluter sig samman mot det onda, hur *vi*

demonstrerar mot terror och hur vi bör gå vidare. Vanligast i kategorin omgivning är rubriker som pekar på en tydlig gränsdragning mellan ”vi” och ”dom”: ”Vi kommer inte låta dem ta vårt Stockholm” (Expressen 20170408), manifestationerna: ”Tusentals slöt upp för att krossa rädsla med kärlek” (SvD 20170410), att Akilov stod utanför samhället: ”Rakhmat, 39, en av tusentals som försvunnit efter utvisningsbesked” (Aftonbladet 20170410), samt traumat i sig.

Endast ett fåtal texter försöker utreda vem personen Akilov är, som i DN 20170409: ”Han festade och drack som alla andra”. Analysen ”Oljiga lastbilsspår löper genom min trygghetszon” i DN 20170409 visar på en tendens som förekommer i samtliga tidningar att peka på en störd ordning, utan att gärnings- mannen blir tydlig: det är otryggheten och oordningen som utgör obehaget. Akilovs dåd framställs i många fall som oundvikligt och omöjligt att förhindra, men vilka slutsatser som ska dras och vilka konsekvenserna bör bli diskuteras ändå, som i Expressen (20170410, s. 19): ”Det talas om nya lagar mot terror. Men Rakhmat Akilov var efterlyst av polis för att avvisas från Sverige. Det behövs inga nya regler för att skicka i väg honom.” Och trots att spekulationer kring dådet är det enda redaktionerna har att hålla sig till de första dagarna efter dådet, förekommer uppgifter om motiv och syfte: ”att skapa hat och sätta skräck i befolkningen”, ”att tillfoga så mycket död och förstörelse som möjligt” (DN 20170408, s. 11).

Förekommer olika diskurser för de två gärningsmännen?

De beskrivningar som förekommer när tidningarna konstruerar respektive terrorist har kategoriserats i teman som sedan kunnat läggas samman till åtta skilda diskurser, fyra för varje gärningsman. Med dessa som utgångspunkt kan utredas om och hur diskurserna skiljer sig åt.

Den målmedvetne vs den passive. Även i sammanhang där det kan anses irrelevant nämns Breiviks förberedelser inför dådet och hans nio år långa planering, som i en analys om säkerhetsläget i Norden (DN 20110725, s. 13): ”[...] Breiviks mål var noggrant utvalda och han planlade sitt fruktansvärda dåd under många år”. Han tillskrivs egenskaper som målmedveten, metodisk och motiverad, och hans manifest citeras, vilket förstärker intrycket av en välplanerad individ. Detta medan Akilov passiviseras, som i Aftonbladet 20170410 där en tidigare kollega citerar Akilov: ”Jag bara röker och sover” (s. 8ff). Han framställs som en feg person som gömmer sig och vill få sitt dåd överstökad, och hans aktiva handlingar hamnar i bakgrunden. I förgrunden finns en invandrare som fått ”order” om att utföra attentatet ”direkt från terrorgruppen i Syrien” (Aftonbladet 20170410, s. 8).

Individen vs den kollektive. Akilov definieras i fler fall än Breivik utifrån sin (påstådda) grupptillhörighet. I Aftonbladet (”Exporterar terrorism”) och Expressen (”Uzbekistan är ett land med en dödlig exportprodukt”) 20170409 tecknas en bild av ett kollektiv

som utgör en gynnsam grogrund för terrorister. Centralasien är en ”leverantör av villiga, våldsbejakande extremister” (Aftonbladet, s. 15). Samtliga tidningar har talat med grannar, släktingar och vänner till Breivik, man har letat ingående efter källor och gett dem relativt stort utrymme, vilket ger en mer nyanserad bild av individen Breivik. I rapporteringen kring Akilov finns ett fåtal citat från grannar, som mannen som påpekar att Akilov alltid gick ”våldigt fort in och ut ur porten (Expressen 20170409, s. 8ff), men i övrigt inordnas Akilov i merparten av artiklarna i ett kollektiv av invandrare, IS-anhängare, uzbekier. Gränsdragningen mellan in- och utgrupp framstår som svårare att hantera för skribenterna när det kommer till Breivik. Det syns bland annat i en analys i SvD 20110725: ”Blond terrorism i kristen skepnad” (s. 16). Där smakar skribenten på orden som eventuellt kan definiera Breivik: är han en ”ensam galning”, ”psykiskt sjuk” eller till och med ”T-ordet” (terrorist)? Hon skriver: ”Om han är en dåre så är han vår egen dåre”, och hon beskriver hur hon behöver mer tid att fundera över hur det känns. Samma skribent skriver 20170408 respektive 20170409 analyser efter Akilovs attentat: ”De flesta förstår att det aldrig helt går att ta bort risken av en dåre som sätter sig i en lastbil och försöker köra över folk” (20170409, s. 17). Individen Akilov är bara synlig en gång i texten, och då i form av benämningen ”en dåre”, annars ligger fokus på samhällsstrukturer och på hur den precisa formeln för öppenhet och säkerhet ska se ut i ”vårt” samhälle. I analysen 20170408 menar skribenten att gärningsmannens metod är så ”brutal och urskillningslös att Osama bin Laden på sin tid avfärdade den som olämplig” (s. 9). Bin Laden och IS direkt dras in i sammanhanget i analysen 20170408, trots att det mesta kring attacken ännu är oklart.

Ensamvargen vs främlingen. Det förekommer i samtliga tidningar försök att hitta orsaker till Breiviks respektive Akilovs dåd, och de kan sammanfattas i diskurserna ”ensamvargen” (Breivik) och ”främlingen” (Akilov). Breiviks utanförskap framställs i många fall som egenvalt – han har gradvis isolerat sig från samhället och till exempel tagit sabbatsår för att spela dataspelet World of Warcraft (Aftonbladet 20110724, s. 1), och ”i mer än nio år” fokuserat på sin plan medan omgivning och arbete fick stå tillbaka (DN 20110725, s. 10f). Akilov står som invandrare per definition utanför samhället. Uppgifter om att han är icke-svensk förekommer redan dag ett och hans liv exotifieras: han drömmer om lyx men bor i en enrummare med flera andra män och försörjer sin familj i Uzbekistan (Expressen 20170409, s. 8f).

Den kallblodige vs brottslingen. Det förekommer fler detaljer kring Breiviks dåd och person i form av citat ur hans manifest, vittnesmål om hans kallblodighet på brottsplatserna och det beskrivs hur ”Han sa go’natt och sköt” (Expressen 20110724, s. 8f). Manifestet behandlas likt en nyckel till hans motiv och står ofta i fokus: ”Manifestet innehåller motiv och utopier: De kommer fly som råttor” (Aftonbladet 20110725, s. 14f). I kontrast framställs Akilovs som en

anonym brottsling, nästan likt en karikatyr: ”Polisprofessorn om förhören med Akilov: ’Muslimska Breiviktyper som lägger ut texten’” (Expressen 20170410, s. 20f), och hans åsikter får litet utrymme. Hans person inordnas i en grupp av avvikande, som i SvD 20170410, där han genomgående hanteras som en av ”12 500 personer med avvisningsbeslut som avvikit” (s. 6f).

Diskussion

Mina frågeställningar handlade om hur terroristen – i denna studie representerad av Breivik och Akilov – konstrueras i fyra svenska dagstidningar, vilka diskurser som kan identifieras och om diskurserna för de två gärningsmännen är olika. Jag hade även ambitionen att studera hur terroristens ”motpart”, det vill säga det ”vi” som omger terroristen, skildras. Det känns angeläget att studera våra massmedier eftersom de lämnar efter sig intryck som kan inverka på individens uppfattning om sig själv och andra och påverka kategoriseringen av omvärlden i in- och utgrupper (Tajfel, 1981). Denna studie kan användas som underlag till diskussioner utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv på massmedier, där medierna bildar en plattform och en social gemenskap som likt en inbillad närvaro av andra utövar inflytande på identitet och värderingar (Allport, 1945). Jag kommer nu först att sammanfatta resultatet av min studie med utgångspunkt i de frågeställningar som ställdes, för att sedan problematisera och diskutera möjliga konsekvenser.

Hur konstrueras terroristen: Vilka diskurser kan identifieras?

I resultatavsnittet framgick att rapporteringen kring Breivik kan kategoriseras i fyra skilda diskurser med viss överlappning: *Den målmedvetne, individen, ensamvargen, samt den kallblodige*. Rapporteringen kring Akilov kan tematiseras i fyra skilda diskurser med viss överlappning: *Den passive, den kollektive, främlingen, samt brottslingen*.

Hur konstrueras det ”vi” som omger terroristen?

Det ”vi” som omger Breivik står i majoriteten av artiklarna i bakgrunden och framställs som chockat, skräckslaget och totalt oförberett. Hans direkta omgivning tar avstånd från honom medan reportrarna vänder och vrider på Breivik som vore han ett forskningsobjekt. Han är en individ i ett kollektiv som inte vill kännas vid honom; ett *vi* som låter förstå att man inte accepterar hans val att ställa sig utanför, det vill säga en ingrupp som betraktar honom som en avfälling. Det ”vi” som omger Akilov står i majoriteten av artiklarna i förgrunden: det talas om hur *vi* sluter oss samman mot ”det onda” och det förekommer ett höjt tonläge i resonemangen kring straff och konsekvenser. Akilov definieras utifrån olika gruppstillhörigheter, som ”uzbek”, ”IS- anhängare” och ”utvisad”, där *vi* framställs som en motpol till Akilov, ett *vi* där Akilov inte hör hemma. Kontrasterna mellan ”vi” och ”dom” är tydliga. Akilov placeras omgående i utgruppen och blir därmed mindre synlig som individ.

Förekommer olika diskurser för de två gärningsmännen?

Individen delar enligt den sociala identitetsteorin in grupper och individer i kategorier, som in- och utgrupper, för att lättare orientera sig och skapa sig en plats i sin omgivning. Här kan man ställa de fyra diskurser som konstruerar terroristen Breivik mot de som konstruerar

Akilov. I det material som studerats kategoriseras Breivik som en målmedveten individ som rationellt genomfört sin plan. När reportrarna söker efter orsaker till hans handlingar kallas han ofta ensamvarg – han har valt att ställa sig utanför samhället. När det talas om hans dåd används ord som skapar associationer till en kallblodig mördare. Detta medan Akilov framställs som en passiv och kollektiv främling – han definieras utifrån den grupp tillhörighet han tillskrivs, vilken handlar om sammanhang utanför det svenska, och den mentala modell som görs gällande är ”den andre”. Hans handlingar beskrivs i ett utifrånperspektiv: det berättas om dådet men gärningsmannen hamnar i bakgrunden.

I makroanalysen, med fokus på rubriker och ingresser, kunde en tydlig tendens avläsas i materialet: En majoritet av artiklarna om attentaten i Norge 2011, 54 procent, handlade om gärningen och gärningsmannen, och 46 procent om kontexten. Vid attentatet i Stockholm 2017 var förhållandet det motsatta: 31 procent av artiklarna handlade om gärningen och gärningsmannen, och 69 procent fokuserade på kontexten. Inom den sociala identitetsteorin innebär termen social jämförelse att utgruppen upplevs som en homogen massa som kategoriskt tillskrivs negativa egenskaper, medan ingruppens medlemmar upplevs som unika individer (Cortes et al., 2003). Majoriteten av artiklarna kring Akilov handlar om omgivningen och vad dådet innebär för samhällsmedborgarna – vilka konsekvenser dådet kan få för medborgare och samhällsinstitutioner som polis och regering. Breivik får en rikare beskrivning som individ, där det ibland till och med kan tolkas in ett visst mått av beundran och fascination hos reportrarna (gällande hans ”målmedvetenhet” och planering). Detta medan Akilov snarast passiviserar genom att han själv får säga att han ”bara röker och sover”, och hans dåd beskrivs som något som skulle ”överstökas”. Om man lägger den mentala modellen för ”brottslingen” åt sidan (van Dijk, 1988), följer att man kan placera Breivik i en ingrupp och Akilov i en utgrupp – Akilov förblir en relativt anonym, passiviserad person som till stor del definieras utifrån sitt sammanhang, som ”uzbek”, ”IS-anhängare”, ”muslim” och ”utvisad”. Breivik presenteras som en individ med särskiljande drag – han är ”målmedveten”, ”egenföretagare”, ”populär hos tjejerna” och ”smidde planen i nio år”.

Problematisering

I denna studie har jag frågat mig hur ”terroristen”, representerad av Breivik och Akilov, skildras i medierna, och fokus för diskussionen är hur dessa skildringar kan inverka på individen och samspelet individer emellan. Massmediernas sätt att skildra världen kan liknas vid ett raster genom vilket omvärlden betraktas. Journalisten tolkar situationen genom sina mentala modeller och av läsaren krävs liknande mentala modeller för att förstå diskursen. Häri finns en koppling mellan massmediernas budskap och individens identitetsbyggande, då mediernas bild av en

händelse påverkar hur vi tolkar situationen och tolkningen i sin tur påverkar vår identitet (van Dijk, 1988; 2013). I samband med presentationen av den diskursiva analysmetoden diskuterades två stridande diskurser inom den mycket omfattande diskursordningen ”ett samhälle i kris”: Vi *mot* dom respektive vi *med* dom. De två olika diskurserna ger två olika tolkningar av verkligheten – med van Dijks ord: två mentala modeller – och man kan diskutera vilka följderna blir om man väljer att lyssna till den ena tolkningen men inte den andra (Winther Jørgensen et al., 2000).

Gardell (Dahlberg-Grundberg et al., 2017) skriver om ensamagerande gärningsmän att oavsett om de ”influerats av fascister eller den islamiska staten är de som regel monokulturalister som upplever att det etniskt, kulturellt eller religiöst definierade ’folk’ de anser sig tillhöra och slåss för befinner sig i utsatt läge, i krig eller under förestående utrotningshot” (s. 91). Breivik beskrivs i tidningarna som högerextremist medan Akilov snarast anses tillhöra den andra änden av terrorismspektrat, men de har enligt Gardell liknande syften. Dock visar studiens material att de två gärningsmännen inte endast definieras som terrorister i strid med samhället, utan de behandlas olika. I makroanalysen påpekades att Akilov omges av ett tydligt ”vi”, medan Breivik framstår som en individ i sin egen rätt. Reportrarna vänder och vrider på Breivik och han benämns sällan utifrån grupp tillhörighet; han står ensam med sitt dåd och få röster höjs vad gäller hur man bör behandla de eventuella grupper han tillhör. Chocken handlar inte enbart om dådet, utan även om Breiviks identitet som infödd norrman; Breivik reduceras inte till en grupp icke önskvärda främlingar utan får gestalt som individ (Cameron et al., 2013). Nedan följer två citat, det första om Breivik, det andra om Akilov, som tydliggör tidningarnas skilda sätt att konstruera ”terroristen”.

”En person som hatar”

För 30 år sedan vänsterextremister.

Nu al-Qaida. Var tid har sina terrorister.

Kanske är Anders Behring Breivik framtidens.

En person med en störning, explosiv av hat mot samhället. Övertygad om sitt goda syfte.

Väl planerad, och med våldet som en kick.

(Aftonbladet 20110724, s. 30)

Uzbekistan är ett land med

en dödlig exportprodukt

Den gripne 39-åringen som misstänks

ha kört lastbilen på Drottninggatan

i Stockholm kommer från Uzbekistan.

Det är ett land med en dödlig

exportprodukt de senaste åren.

Terrorister. (Expressen 20170409, s. 15)

Citaten pekar inte bara på tendensen att beskriva Akilov utifrån sin kontext och behandla honom som del i ett kollektiv, utan även på det som Cortes et al. (2003) benämner *infra-humanization* (avhumanisering). Akilov inordnas i en grupp uzbekier med brottsliga tendenser som har tagits ifrån sin individualitet – de är inte ens människor, de är produkter och

handelsvaror som framställs enligt ett slags löpande band-princip och sedan exporteras för att uppnå sitt syfte: terror. De avhumaniseras och degraderas utifrån sina handlingar till ting, ”exportprodukter” med dödlig utgång, och ting platsar per definition inte i ingruppen då de inte ens är mänskliga. Skalan går från ”en person med en störning” (individ), till ”ett land med en dödlig exportprodukt” (kollektiv), även om dåden båda bedöms som terrorbrott och fördöms.

Rapporteringen kring Breivik sällar sig enligt detta i flera fall till diskursen ”*vi med dom*”, vilket inte är fallet med texterna om Akilov. Detta för med sig en osäker, prövande och mer nyanserad attityd kring Breiviks person: är han en av *oss* eller inte? Det förekommer många exempel på en omgivning med ett starkt behov av att fjärma sig från Breivik och visa avståndstagande. Akilov kommer man aldrig lika nära och därav uppstår inte samma tendens till avståndstagande, men man kan se avsaknaden av uttalanden från närstående till Akilov som ett avståndstagande i sig; ett förfrämligande, enligt Bergh et al. (2014), som inverkar på hur vi tolkar, bedömer och bemöter en individ. Deras forskning visar att ideologiska ståndpunkter påverkar individens perception, och andra individers gruppmedlemskap – med tillhörande fördomar och stereotyper – bedöms i många fall utifrån utseende, nationalitet och andra mer ytliga ledtrådar. I fallet Akilov, ”uzbeken” som talar en svenska som ”var lite svår att förstå”, behöver frågan ”Är han en av oss?” inte ställas utan han framställs som en av ”dom”, och den gällande diskursen blir följaktligen ”*vi mot dom*”. Resultatet blir i slutänden två gärningsmän som ska uteslutas ur samhället: Breivik medelst förvaring, Akilov medelst utvisning. En tas om hand av det samhälle där brottet begicks, en bör lämna det samhälle där brottet begicks. En sammanfattning av diskurserna skulle kunna lyda: Breivik tillhörde en ingrupp som han valde att lämna, vilket innebär att *vi* måste ta avstånd för att inte själva hamna utanför ingruppen; Akilov tillhör en utgrupp och kommer i och med sitt brott att förbli i utgruppen (Tajfel, 1981).

Här kan man dra paralleller till Cameron et als. (2013) studie, som visar att massmediernas stereotypa bild i samband med terrordåd gjorde att muslimer behövde bygga en ny identitet som skilde sig från gärningsmannens identitet som muslim. När icke-muslimer klistrar på muslimer en identitet som potentiella terrorister uppstår spänningar i individens identitetsarbete. Studien sätter fingret på varför det blir besvärligare för individen om terroristen tillhör den egna ingruppen; i sitt identitetsarbete tvingas muslimerna – eller i Breiviks fall: norrmännen – hantera en terrorist som tillhör samma ingrupp. Då uppkommer strategier för att placera terroristen i någon typ av utgrupp, som en ond norрман till skillnad från goda norrmän, eller en icke-trogen muslim till skillnad från trogna muslimer. Om man lyckas med arbetet att placera terroristen i en utgrupp skild från den egna ingruppen, kan man stanna i ingruppen och identitetsarbetet kan fortgå förhållandevis ostört för individen (Cameron et al., 2013). Detta ger

också en förklaring till varför Breiviks situation och handlingar problematiseras i mycket högre grad än Akilovs situation och handlingar.

Man kan diskutera vad som hänt om skribenterna uttryckt sig lika trevande inför Akilov som inför Breivik och antagit ett bredare perspektiv, som: Hur kan *vi* inkludera de exkluderade och minska spänningen mellan ”vi” och ”dom”? Battistelli et al. (2009) ser behov av detta – att minska klyftorna mellan ingrupp och utgrupp – och de påtalar exotifieringen och främliggörandet av ”den andre” som en av bovarna i dramat. När skillnaderna mellan ingrupp och utgrupp skärps och utgruppens medlemmar beskrivs som mycket annorlunda och avvikande, minskar chansen till att man ser likheter mellan sig själv och ”den andre” i utgruppen. Battistelli et al. förespråkar en modell där man närmar sig varandra och aktivt arbetar för att skapa en gemensam identitet. Även Cameron et al. (2013) uttrycker detta behov och menar att mer utrymme för empati och mindre för misstänksamhet kan ge ett sundare och mer stabilt samhälle. Bergh et al. (2014) forskning bekräftar den modell som menar att samhället bör sträva mot en gemensam identitet där vi ser varandra som likar, då deras studie visar att ingruppens tendens att betrakta terrorister i termer av utgrupper leder till krav på strängare straff och hårdare lagstiftning, vilket ger ett hårdare samhällsklimat med en växande klyfta mellan ”vi” och ”dom”, ingrupp och utgrupp.

Reportrarna hade även kunnat sätta in Breivik i en kontext av exempelvis ”psykiskt sjuk enstöring”, diskutera den trängda situationen i psykiatri och fokusera på att Breivik var arbetslös, men detta faktum nämns bara i förbigående medan hans tankar, argument och planer får stort utrymme. När Breivik på detta sätt individualiseras sänder det ett budskap om att samhället i grunden inte behöver förändras, eftersom Breiviks attentat är en enskild handling som inte beror på struktur (som hög arbetslöshet och eftersatt psykiatri) eller grupperingar (som högerextremism). Detta sänder signaler till individen om att det räcker med att individen Breivik isoleras och utesluts för att problemet ska vara löst, vilket Kruglanski och Webber (2018) diskuterar: ”These explanations ascribe terrorists’ actions to a few unstable individuals, and disguise the fact that terrorism may constitute a widespread social psychological phenomenon” (s. 131). Att Akilov definieras som en i utgruppen leder till samma typ av problemlösning: uteslutning, i det här fallet medelst utvisning. Det dämpar behovet av en debatt om de samhällsbetingelser individen lever under och begränsar individens handlingsutrymme på så sätt att strukturer varken ifrågasätts eller förändras (van Dijk, 1988; 2013).

Efter uppgifterna om att Akilov inte hade rätt att vistas i Sverige visar tidningarna än mindre intresse för honom som individ; fokus är samhällsmedborgarna som blivit svikna av myndigheterna (som inte verkställt utvisningsbeslutet). Det underliggande budskapet är att

utvisade individer som avviker och gömmer sig i Sverige utgör en riskfaktor när det kommer till terrorverksamhet. Med diskursen den passive och främlingen följer också att man snarast ser rakt igenom Akilov när man betraktar honom – man ser honom inte som en aktiv individ, medborgare eller ens som en människa utan som ett problem som behöver lösas. Att på detta sätt göra en individ till en abstraktion, likt en karikatyr, ökar risken för stereotypisering och diskriminering på individnivå, vilket Cameron et al. (2013) upprepade gånger påpekar; när man reducerar andra individer genom fördomar och stereotyper avhumaniserar man dem, vilket ökar risken för våld mellan ingrupp och utgrupp. Den avhumaniserade mentala modellen av individen (van Dijk, 1988) – en endimensionell ”den andre” – förminskar och begränsar individen. Hur vi talar om olika in- och utgrupper, händelser och sammanhang är avgörande för hur individen upplever världen, och van Dijk (2013) ger ett exempel: I massmedierna förekommer ofta metaforer kring migration, som ”flyktingström” och att vi ser ”en våg” av invandrare anlända. Van Dijk frågar sig hur det får oss att känna, med svaret: som om vi är på väg att drunkna. Detta belyser hur man begränsar individens handlingsutrymme genom att skapa rädsla i samhället medelst metaforer som påverkar både ingrupp och utgrupp (van Dijk, 2013).

När massmedier anspelar på stereotypen av ett samhälle under hot riskerar det att ytterligare skärpa eventuella konflikter mellan in- och utgrupper, vilket trots ett budskap om att det öppna samhället måste bevaras kan resultera i ett mer slutet samhälle med krav på ökad bevakning, gränskontroller och fler säkerhetsvakter och -rutiner. Med Battistelli et als. (2009) ord: ”[...] terrorism may be considered as being criminal and a threat to the *status quo* and ingroup’s values; hence, this climate of fear may support the tightening-up of national law and order measures” (s. 45). Detta inverkar på och begränsar individens handlingsutrymme medelst rädsla och skärpt vaksamhet, utifrån en signal i massmedierna om att samhället är i fara (van Dijk, 2013). Enligt Keinan et als. (2003) forskning finns ytterligare en tydlig risk med massmediernas ofta intensiva rapporter från terrorattentat: mediekonsumenterna kan, som sekundärt drabbade av terrorhandlingarna, utveckla PTSD-liknande symtom med bland annat ångest, oro och sömnsvårigheter. Detta torde knappast påverka individen i positiv riktning i det ständigt pågående identitetsarbetet.

Gardell diskuterar i *Den ensamme terroristen?* (2017) det nutida samhällets reaktion på attentat som terrorstämplas. Han konstaterar att medierna skapar en skev bild då de tenderar att lyfta fram och fokusera dåd med religiösa kopplingar (stereotypen ”islamistiska terrorister”), medan det radikalnationalistiska våldet (stereotypen ”vita, arga män”) hamnar i bakgrunden. Han menar att vi behöver balansera denna skeva bild och rusta oss bland annat för att undvika panikartade reaktioner som spelar extremister av båda ytterligheter i händerna, vilket annars

hotar att underminera de demokratiska principerna ytterligare. Om gärningsmän som Breivik riskerar att hamna under radarn får det konsekvenser för samhället, men även för individen. Det ger signaler om att gärningsmannen är en mörk, religiöst aktiv främling – en mental modell av ”den andre” aktiveras – som kan hanteras genom utvisning och uteslutning. Följden blir att *vi* kan skjuta problemet ifrån oss och definiera det som något som inte behöver hanteras som *vårt* problem. Så länge vi kan placera gärningsmannen utanför ingruppen minskar behovet av nyansering och problematisering, och eftersom medlemmar ur utgrupper enligt den sociala identitetsteorin tenderar att avindividualiseras och inordnas i ett anonymiserat kollektiv, kan ett generaliserat bemötande tillåtas: *vi* är goda, *dom* är onda (Tajfel, 1981). Det får följder både för individens identitetsbyggande och för samhällets struktur (van Dijk, 2013). Om våra mentala modeller säger oss att det främmande är skrämmande finns en grogrund för rasism och främlingsfientlighet, och de studerade tidningarnas skilda diskurser kring Breivik och Akilov kan legitimera sådana åsikter samt öka sannolikheten för ett samhällsklimat där ”vi” ställs mot ”dom”. Och ju mer man identifierar sig med sin ingrupp, desto större är risken att man utvecklar fördomar om utgruppen, vilket skapar en ond cirkel av innanför och utanförskap (Shoshani & Slone, 2016). Dagens samhällsklimat med nationalistiska strömningar i bland annat Ungern, Polen, Österrike och även Sverige pekar mot en ökad tendens att identifiera sig med nationen, vilket ger en farlig grogrund för främlingsfientliga attityder.

Att placera orsaken till terrorhandlingarna inom terroristen och hävda att det är fel på individen och inte på samhället är vanligt, visar Lozas (2007) forskningsöversikt. Men: ”There is no unique ’terrorist mindset’ [...]. Psychologists have been unable to adequately define the terrorist mindset [...] because there is as much variation among terrorists groups as there are groups” (Loza, 2007, s. 149). Även Chernikova et al. (2018) menar att en modell som lägger orsaken till problemen på individen döljer att terrorismen har sociala orsaker; terroristen är en normal individ som radikaliseras medelst individuella behov av att räknas i samhället, och då bör man utforska olika samhällsbetingelser för att komma åt terrorismens kärna. De fyra tidningarna i denna studie bidrar enligt Chernikova et al. perspektiv snarare till en snedvriden bild, då fokus i rapporteringen 2011 ligger på Breivik som individ, snarare än det samhälle som omger Breivik. Rapporteringen kring Akilov 2017 visar mycket litet av individen Akilov, men orsakerna till dådet behöver i detta fall inte placeras inom individen för att det omgivande samhället ska slippa dras in i debatten, då Akilov kan placeras i ett samhälle som inte är ”vårt”, det vill säga per definition ett samhälle som tillhör utgruppskategorin.

Keinan et al. (2003) noterar att terrorister och massmedier befinner sig i ett slags symbios: terroristen utnyttjar massmedierna för att nå ut med sitt budskap, och massmedierna

utnyttjar terroristen för att skapa en dramatisk typ av journalistik som säljer lösnummer. Och när en viss berättelse i en viss tidning visar sig sälja fler lösnummer, hakar gärna resten av tidningarna på. De fyra studerade tidningarna citerar varandra relativt friskt. Detta skapar ett slags rundgång och som läsare finns en risk att man uppfattar berättelser och argument som mer sanna ju fler gånger de upprepas. Intrycket blir att reportrarna köper varandras diskurser och för dem vidare – när en tidning har tillskrivit Breivik egenskaper som målmedvetenhet förekommer det också i andra tidningar, och när en tidning beskriver Akilov som en livsfarlig exportprodukt, upprepas det av ytterligare två tidningar. När fyra tidningar på detta sätt tycks gå samman blir publiken lidande. Där nyansering saknas och en förenklad och dramatiserad bild av verkligheten presenteras, framstår lösningar på problemen som enkla och de mentala modellerna svartvita, vilket Kruglanski och Webber (2018) påpekar: radikaliseringsprocessen av individen inbegriper ”indoctrination into a simplistic way of thinking that sees the world in black and white terms” (s. 132). Detta riskerar att ge en samhällsdebatt där alternativa perspektiv inte får utrymme och där individen endast får tillgång till ett fåtal ”mallar” för identitetsbyggande och ett fåtal mentala modeller för hur verkligheten ser ut och hur den kan uppfattas och tolkas (van Dijk, 1988), vilket också i sig ger en grogrund för terroristens ofta förenklade och dikotoma världsbild. Botemedlet enligt Chernikova et al. (2018) är att uppmärksamma individens önskan att vara någon som spelar roll – att tillfredsställa behovet av att räknas i samhället – då denna önskan är det dominanta behov som finns i bakgrunden hos individer som söker sig till våldsamma sammanhang och ideologier och riskerar att radikaliserar in i rollen som terrorister.

Metodkritik

Den mest genomgripande kritiken av det diskursanalytiska perspektivet kan uttryckas: ”Det du vill hitta, hittar du”, det vill säga kritikerna menar att det är en metod som gjord för att bekräfta hypoteser eftersom det kan tyckas fritt fram att tolka in vadhelst man önskar i sitt material. Dessutom tycks den diskursanalytiska verkligheten inte vara mycket att hålla i handen då både individ och omvärld definieras genom den betydelse vi väljer att tillskriva oss själva och omvärlden. Winther Jørgensen et al. (2000) bemöter kritiken genom att påpeka att ”i en given värld förblir de flesta betydelser rätt fasta, och de enskilda subjekten har bara tämligen begränsade möjligheter att manipulera med dem” (s. 150). Vidare menar de att man i diskursanalyser försöker ”besvara sådana frågor om hur betydelserna fixeras och naturaliseras på bestämda sätt i givna sammanhang” (s. 151). Genom att begränsa studien i tid och rum och tydligt uttala sina ramar, blir det utsnitt av verkligheten man väljer att studera klart avgränsat och inte så flytande som kritikerna befarar. Vid en diskursanalys behöver man dessutom ta stöd

i teoribildning utanför metoden – i denna studie den sociala identitetsteorin och van Dijks sociokognitiva modell – vilket ytterligare förankrar studien i en verklighet som inte endast är subjektiv. Van Dijks sociokognitiva perspektiv skiljer sig från de flesta andra diskursanalytiska angreppssätt genom att vara kognitivistiskt. Det innebär att van Dijk tar hänsyn till kognitiva strukturer när det kommer till hur individen uppfattar och tolkar världen (Winther Jørgensen et al., 2000). Detta faller inte alltid i god jord hos diskursanalytiker som snarast tar avstånd från det kognitiva perspektivet. Exempelvis utvecklades diskurspsykologin som en kritik till kognitivismen. Inom det kognitiva perspektivet ses texter och tal som modeller av omvärlden eller som produkter av mentala modeller av omvärlden, medan diskurspsykologin ser texter och tal som konstruktioner av världen, orienterade mot handlingar i vår sociala omgivning (Winther Jørgensen et al., 2000). Jag ser fördelar med att föga samman perspektiven i en studie som denna som vill se både till individ och samhälle – både till kognition och social konstruktion – och därför har jag låtit van Dijks perspektiv genomsyra studien.

Validitet, reliabilitet och etik

I studier av tidningstexter används texter som redan offentliggjorts och uttalanden som godkänts för publicering. Därmed faller grogrunden för de etiska problem som kan uppstå vid exempelvis intervjuer som gjorts enkom för studien. Däremot kvarstår spörsmål kring studiens validitet och reliabilitet. Validitetskriteriet ställer frågan om det man kommer fram till i sin undersökning kan hållas för sant (Boolsen, 2009), och jag har gjort mitt bästa för att uppfylla kriteriet genom att i samtliga steg, från materialurval till metodval och applicering av teorier, tydligt visa och vara öppen med hur studien genomförts. Ett centralt mål har varit transparens när det kommer till hur jag kommit fram till mina slutsatser. God reliabilitet innebär att resultaten är tillförlitliga och att upprepade mätningar ger samma resultat (Boolsen, 2009). Även dessa kriterier har jag gjort mitt bästa för att uppfylla, genom att skapa en stabil grund att förankra undersökningen i, i form av teoribildning och metodval, för att säkerställa att studien inte endast skulle leda till ett högst subjektivt resultat och ett godtyckligt perspektiv.

Studiens styrkor och svagheter

Studier kring terrorism är välbehövliga då området behöver ringas in och få skarpare konturer. Den gemensamma nämnaren inom forskningen kring terrorism tycks vara svårigheten att enas om en definition av terrorismen och terroristen, vilket lämnar utrymme för högst subjektiva intressen framför allt på nationell nivå. Det medför att studien endast kan ge en mycket översiktlig bild av området och att de rön som presenterades i teoriavsnittet sannolikt motsägs i andra undersökningar, med tanke på bristen på enighet. Den forskning jag presenterar har jag bedömt vara den mest relevanta för min studie. Bristen på enighet inom ämnet kan man

se både som en styrka och som en svaghet – en styrka eftersom fältet till stora delar ligger öppet utan att någon kan göra anspråk på absolut sanning, men en svaghet då den forskning som finns inte är entydig, vilket gör att man som forskare inte har någon stabil grund att ta avstamp från. Att försöka skildra hur vi talar om ett visst fenomen under en viss tidsrymd och hur det eventuellt påverkar individen, kan också betraktas som instabil forskningsgrund, men med stöd i gedigen socialpsykologisk teori – den sociala identitetsteorin – finns förutsättningar för att resultatet blir stabilt. Med en forskningsprocess som varit så transparent som möjligt har jag försökt genomlysna ett samtida fenomen som kan ge återverkningar på vårt sätt att interagera med andra individer på en mellanmännisklig nivå. Min ambition har varit att undersöka den gemensamma socialpsykologiska referenspunkten massmedia för att på så sätt ta temperaturen på dagens samhällsklimat inom ett visst område. Detta genom att leta efter mönster i tidningarnas rapportering och på så sätt upptäcka och avtäcka implicita budskap. Studien kan enligt denna synvinkel tillämpas på andra områden i samhället som behöver belysas och tydliggöras, vilket jag ser som studiens främsta styrka.

Förslag till fortsatt forskning

Denna studie rör sig inom ett fält som rymmer många dagsaktuella frågor att forska vidare i, som vad som får en individ att vilja begå ett terrorbrott, och om och i så fall hur synen på terrorbrott har förändrats. Över huvud taget vore det välbehövligt att undersöka vad risken för terrorattentat gör med individen – med vårt sätt att betrakta oss själva och andra – och om och i så fall hur vårt sätt att bemöta och vilja samarbeta och umgås med andra individer förändras efter ett attentat. Man skulle kunna ta in fler datum i materialet och se om diskurserna kring gärningsmännen har förändrats över tid, och man skulle även kunna undersöka om rädslan för terrorattentat är stor i hela landet eller om det till exempel främst är ett storstadsfenomen. Dessutom kan man ta med fler brott som fått förledet ”terror” i undersökningen, som Taimour Abdulwahabs attentat i Stockholm 2010, och man kan titta på sentida terrorattentat med Gardells resonemang (i Dahlberg-Grundberg et al., 2017) om islamistiska terrorister kontra vita, arga män i bakhuvudet.

Referenser

- Allport, G. W. (1945). The psychology of participation. *Psychological Review*, 53 (3), 117–132. Doi: 2048/10.1037/h0056704
- Battistelli, P., Palareti, L., & Passini, S. (2009). We vs. them: Terrorism in an intergroup perspective. *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 3, 35–64.
- Berger, P. L. (1966). Identity as a problem in the sociology of knowledge. *European Journal of Sociology* 7, 105–115. Doi: 10.1017/S0003975600001351
- Bergh, R., Cotterill, S., Kteily, N., Sheehy-Skeffington, J., & Sidanius, J. (2014). "Not one of us": Predictors and consequences of denying ingroup characteristics to ambiguous targets. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40 (10), 1231–1247.
- Boolsen, M. W. (2009). *Kvalitativa analyser. Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Brown, R. J., Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European Journal of Social Psychology*, 9, 187–204.
Doi: 10.1002/ejsp.2420090207
- Cameron, L., Maslen, R., & Todd, Z. (2013). The dialogic construction of self and other in response to terrorism. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 19 (1), 3–22.
Doi: 10.1037/a0031471
- Chernikova, M., Jasko, K., Kruglanski, A., Molinario, E., & Webber, D. (2018). The making of violent extremists. *Review of General Psychology*, 22 (1), 107–120.
Doi: 10.1037/gpr0000144
- Cortes, B., Demoulin, S., Dovidio, J. F., Fiske, S. T., Gaunt, R., Leyens, J-P., Paladino, M-P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R., & Vaes, J. (2003). Emotional prejudice, essentialism, and nationalism. The 2002 Tajfel lecture. *European Journal of Social Psychology*, 33, 703–717. Doi: 10.1002/ejsp.170
- Dahlberg-Grundberg, M., Gardell, M., & Löw, H. (2017). *Den ensamme terroristen? Om lone wolves, näthat och brinnande flyktingförläggningar*. Stockholm: Ordfront.
- Drotner, K., Jensen, K. B., Poulsen, I., & Schrøder, K. (1996). *Medier och kultur. En grundbok i medieanalys och medieteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Gibbs, G. R. (2015). *Discourse analysis part 2: Foucauldian approaches*. Föreläsning vid the University of Huddersfield publicerad 2015-05-06. Åtkomst från https://www.youtube.com/watch?v=E_ffCsQx2Cg
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2011). *Social psychology*. Harlow: Prentice Hall.

- Keinan, G., Rosen, S., & Sadeh, A. (2003). Attitudes and reactions to media coverage of terrorist acts. *Journal of Community Psychology*, 31 (2), 149–165.
Doi: 10.1002/jcop.10040
- Kruglanski, A. W., & Webber, D. (2018). The social psychological makings of a terrorist. *Current Opinion in Psychology*, 19, 131–134.
- Langemar, P. (2010). *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi – att låta en värld öppna sig*. Stockholm: Liber AB.
- Loza, W. (2007). The psychology of extremism and terrorism: A Middle-Eastern perspective. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 141–155. Doi: 10.1016/j.avb.2006.09.001
- Lundgren, K., Ney, B., & Thurén, T. (1999). *Nyheter – att läsa tidningstext*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Neumann, I. B. (2003). *Mening, materialitet, makt. En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, B. (1996). *Socialpsykologi – utveckling och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Nord, L., & Strömbäck, J. (2002). *Tio dagar som skakade världen. En studie av mediernas beskrivningar av terrorattackerna i USA och kriget i Afghanistan hösten 2001*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Nordström, G. Z. (2002). *Terrorkriget i kvällspressen*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Orvesto Konsument 2017:2 (2017). Åtkomst från <https://www.kantarsifo.se/rapporter-undersokningar/orvesto-konsument-20172>
- Sherif, M. (1966). *Group conflict and cooperation. Their social psychology*. London: Routledge & K. Paul.
- Shoshani, A., & Slone, M. (2016). Through the looking glass: The role of ethnicity and affiliation in responses to terrorism in the media. *Frontiers in Psychology*, 7, 1–11.
Doi: 10.3389/fpsyg.2016.01911
- Sparman, A., Cromdal, J., Evaldsson, A-C., & Adelswärd, V. (red) (2009). *Den väsentliga vardagen. Några diskursanalytiska perspektiv på tal, text och bild*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Strömbäck, J. (2008). Medialisering och makt: En analys av mediernas politiska påverkan. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 110 (4), 385–405. Åtkomst från <http://miun.diva-portal.org/smash/get/diva2:235415/FULLTEXT01.pdf>
- Tajfel, H. (1981). *Human groups & social categories. Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tajfel, H. (1984). Intergroup relations, social myths and social justice in social psychology. I Tajfel, H. (red). *The social dimension vol 2 – European developments in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. C. (1984). Social identification and psychological group formation. I Tajfel, H (red). *The social dimension vol 2 – European developments in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. I Bell, A., & Garrett, P. (red). *Approaches to media discourse*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Van Dijk, T. A. (2013). *Discourse and knowledge*. Föreläsning filmad på Sankt Petersburgs universitet 2013-04-18. Åtkomst från <https://www.youtube.com/watch?v=sxfc-WJRKEM>
- Winther Jørgensen, M., & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1. Texter som studerats på mikronivå: Breivik

Breivik	<i>Tidning</i>	<i>Texttyp</i>	<i>Rubrik</i>	<i>Sidnummer</i>
20110723	Aftonbladet	nyhet	Licens för två vapen	20–21
		analys	Norge har fått sitt eget 11 september	31
	DN	nyhet	Minst nio sköts till döds på ö	8–9
		analys	En dyrköpt väckarklocka för det norska samhället	9
	Expressen	nyhet	Förhörd i morse	12–13
		analys	Omöjligt att skydda sig	28–29
	SvD	nyhet	Falsk polis sköt flera unga på lägerö	8–9
		analys	Flera tänkbara motiv till bomben	9
	20110724	Aftonbladet	nyhet	Smidde planen i nio år
analys			Om galningen hetat Ali hade våra politiker inte varit så sansade	17
DN		nyhet	Breivik har erkänt båda attentaten	6–7
		analys	Var inte rädda	2
Expressen		nyhet	Svenskorna berättar: Vi festade med massmördaren	30–37
		analys	Tempelriddaren är Europas galnaste terrorist	12–13
SvD		nyhet	Ensam kamp mot ”förfallet”	12–13
		analys	Norge märkt av tragedin	17
20110725		Aftonbladet	nyhet	Hans mål: Ett Europa utan islam
	analys		Det är ingen slump att han begär öppna dörrar	19
	DN	nyhet	Breivik såg sig som en frontsoldat	10–11
		analys	Säkerheten skärps igen	13
	Expressen	nyhet	Pappan: Han borde tagit sitt eget liv	10–13
		analys	Så vill Anders Behring Breivik värva fler nya kristna martyrer	28–29
	SvD	nyhet	Säpo granskar terrorismmanifest	6–7
		analys	Blond terrorism i kristen skepnad	16

Bilaga 2. Texter som studerats på mikronivå: Akilov

Akilov	<i>Tidning</i>	<i>Texttyp</i>	<i>Rubrik</i>	<i>Sidnummer</i>	
20170408	Aftonbladet	nyhet	Gömde sig – i kaoset	16–17	
		analys	Stockholm bröt ihop	30–31	
	DN	nyhet	Gripne mannen kopplas till dådet	8	
		analys	Dådet har likheter med attackerna i Berlin och Nice	11	
	Expressen	nyhet	Jakten på mördaren	16–17	
		analys	Vem? Hur? Varför?	14–15	
	SvD	nyhet	Polisen grep man efter dådet – inför kontroll vid gränsen	6–7	
		analys	Stockholm drabbat av välkänd terror	9	
	20170409	Aftonbladet	nyhet	”Såg inga tecken på fanatism”	12
			analys	Exporterar terrorism	14
DN		nyhet	”Han festade och drack som alla andra”	8–9	
		analys	Oljiga lastbilsspår löper genom min trygghetszon	16	
Expressen		nyhet	39-åringen kallar sig sprängexpert	8–13	
		analys	Uzbekistan är ett land med en dödlig exportprodukt	15	
SvD		nyhet	Terrormisstankarna stärks mot den anhängne 39-åringen	10–11	
		analys	Den ständiga avvägningen är priset för att bo i storstaden	17	
20170410		Aftonbladet	nyhet	Skulle utvisas	8–11
			analys	Rensa Stockholm – bort med bilarna	2
	DN	nyhet	39-åringe mannen skulle ha utvisats	8–9	
		analys	Vi är skyldiga poliserna ett stort tack	5	
	Expressen	nyhet	√ Erkänner √ Nöjd med dådet √ Därför gjorde han det	8–9	
		analys	Nya lagar mot terror är inte vad som behövs	19	
	SvD	nyhet	Misstänkte 39-åringen skulle utvisas: ”Väcker frågor”	6–7	
		analys	Frågan om misstag går inte att undvika	7	